

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки та методики початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ
ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ
ДИТЯЧІЙ СПЛІЦІ «ЕКОЛОГІЧНА ВАРТА»**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 632 групи

Дутка Інна Степанівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Мафтин Л.В.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці–2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ.....	8-51
1.1. Суть і змістова характеристика основних понять дослідження	8-26
1.2. Проблема виховання екологічного світогляду особистості у науковій літературі	27-37
1.3. Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» як ланка процесу виховання екологічного світогляду зростаючої особистості.....	38-45
Висновки до розділу 1	50-51
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ СПІЛКИ «ЕКОЛОГІЧНА ВАРТА» ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	52-77
2.1. Принципи виховання екологічного світогляду зростаючої особистості в концепції «Екологічної варти».....	52-61
2.2 Символіка «Екологічної варти» як відображення її філософії.....	61-65
2.3. Форми та методи виховного впливу у процесі формування екологічного світогляду особистості у Всеукраїнській спілці «Екологічна варта»	66-76
Висновки до розділу 2.....	77
ВИСНОВКИ.....	78-81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82-90
ДОДАТКИ.....	91-108

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування екологічного світогляду, виховання особистості, здатної гармонійно співіснувати з довкіллям, раціонально використовувати й відтворювати природні багатства, бути психологічно готовою стати на захист природи нині є однією із актуальних проблем сучасності. Життєво необхідною потребою суспільства нині постає потреба компетентної особистості, людини з розвиненим критичним мисленням, усвідомленим почуттям відповідальності не тільки за те, що відбувається зараз, а й за майбутнє, здатною бачити екологічні ризики, попереджати їх, знаходити раціональні шляхи вирішення. На цьому наголошує закон України «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики на період до 2030 року», визначаючи серед пріоритетних завдань «впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості» (розділ III. Стратегічні цілі та завдання) [65].

Дослідники екологічної проблематики сьогодні пов'язують її не тільки із чинниками довкілля чи здоров'я людини, а й з проблемами внутрішнього світу особистості, її духовності, морального імперативу, наголошуючи на тому, що формування екологічного світогляду повинно бути включене у контекст формування особистості й у зв'язку з цим орієнтуватися на комплексний підхід. Згідно з концепцією Нової української школи, екологічна грамотність, свідоме піклування про довкілля - одна із ключових освітніх компетентностей, визначається як «уміння раціонально та розумно користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини» [53].

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що «екологічний світогляд» - поняття інтегроване, поєднує в собі знання про різні види

взаємодії людини й довкілля, універсальна система поглядів на реальний світ і місце у ньому людини; глибоке усвідомлення життєвої необхідності збереження природи. Людина зі сформованим екологічним світоглядом буде знаходити найкращі варіанти взаємин із природою, свідомо боротися проти екологічного варварства. Захист і відновлення довкілля, життєвого природного середовища нині є своєрідними критеріями виживання людства. Тому екологічне виховання, екологічна освіта постають вагомими складниками процесу формування зростаючої особистості у XXI столітті.

У цьому контексті одним із актуальних напрямків удосконалення якості екологічного виховання, формування екологічного світогляду, розвитку екологічної свідомості зростаючої особистості є особистісно-орієнтована парадигма екологічного виховання підростаючого покоління, яка притаманна виховній системі Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта». Досвід цієї громадської організації у вихованні особистості екологічно компетентної, ініціативної, готової до творчої діяльності екологічного спрямування є особливо цінним, потребує всебічного вивчення й поширення.

Вагомий внесок у розробку проблеми формування екологічного світогляду внесли як зарубіжні (А.Алдашева, О.Барковська, С.Дерябо, І.Сафронов), так і вітчизняні дослідники (В.Акопян, І.Бех, Н.Демешкант, О.Дідков, В.Крисаченко, Я.Лазаренко, М.Мальований, О.Пащенко, І.Сагайдак, А.Філіпенко, Л.Черевко, Г.Ярчук та ін.). Формування екологічного світогляду науковці розглядають у контексті екологічного виховання, яке в енциклопедичній літературі трактується як «формування в людини свідомого сприйняття довкілля, впевненості у необхідності бережливого ставлення до природи» [32,с.21].

Варто зазначити, що у науковому дискурсі поняття «екологічний світогляд», «екологічна свідомість», «екологічна культура» часто ототожнюється (Н.Демешкант, Я.Лазаренко, О.Поруцакова). Загалом, в основі багатьох досліджень бачимо уявлення про екологічну свідомість як

передумову для формування певного світогляду; категорія «світогляд» співвідноситься із категорією «екологічний світогляд» як спільне з частковим. М.Мальваний, О.Пруцакова, К.Стецюк у своїх роботах звертають увагу на те, що екологічна свідомість є вищим рівнем відображення природного середовища, свого внутрішнього світу, розуміння місця і ролі людини у світі природи, як здатність до саморегуляції цього відображення. Чимало дослідників переконані у тому, що належно сформований екологічний світогляд, екологічна культура здатні вивести суспільство на новий, більш продуктивний етап розвитку (В.Акопян, Г.Балюк, О.Дем'янюк, М.Злочевський, Я.Лазаренко, О.Пащенко, О.Стегній). У якості показників сформованості екологічного світогляду виокремлюють екологічну компетентність, екологічну освіту, емоційну чуйність, екологічну поведінку, готовність до природоохоронної діяльності. Зауважимо, що новий Державний стандарт початкової загальної освіти трактує екологічну компетентність як таку, що «передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства» [21, с.3].

Екологічний світогляд формується у процесі екологічної діяльності. Л.Буяльська, Л.Гринів, Т.Димань та ін. наголошують на тому, що ця діяльність підрозділяється на духовну (формування екологічної свідомості на базі екологічної освіти й виховання, вироблення екологічних цінностей) і практичну (стійкий розвиток, впровадження цінностей у практику). Активну роль у цьому процесі відіграють сучасні природоохоронні організації, діяльність яких передбачає просвітницьку роботу серед населення, поширення природоохоронної практики, виховання усвідомленого ставлення громадськості до вирішення екологічних проблем. Унікальним інститутом соціального становлення дітей та молоді, своєрідною школою життя, де виховання здійснюється через конкретні добрі справи на благо рідної землі, охорони природи, захисту довкілля є Всеукраїнська дитяча спілка

«Екологічна варта», одна із найбільших в Україні громадських організацій екологічної спрямованості. Вона об'єднує свідомих, творчих дітей, підлітків і молодь, які беруть активну участь у розв'язанні гострих екологічних проблем, створюють проекти, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації рідного краю, є справжнім патріотами. Такий виховний потенціал перетворює цю організацію на дійовий інструмент не тільки екологічного виховання особистості, а й формування свідомого громадянина української держави.

Мета дослідження: розкрити виховну систему Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» та її вплив на формування екологічного світогляду зростаючої особистості.

Завдання:

- узагальнити теоретико - методологічні основи виховання екологічного світогляду особистості;
- проаналізувати проблему екологічного виховання у науковій літературі;
- висвітлити особливості екологічного виховання у дитячій спілці «Екологічна варта»;
- охарактеризувати чинники розвитку екологічного світогляду зростаючої особистості в умовах дитячої спілки «Екологічна варта».

Об'єкт: процес формування екологічного світогляду зростаючої особистості.

Предмет: чинники формування екологічного світогляду зростаючої особистості в умовах діяльності Всеукраїнського дитячої «Екологічна варта».

Теоретичне значення: проаналізовано наукові дослідження, присвячені проблемі екологічного виховання; узагальнено концепції розвитку екологічного світогляду особистості; розкрито особливості організації екологічного виховання у Всеукраїнській громадській організації «Екологічна варта»; обґрунтовано чинники формування екологічного світогляду особистості в умовах дитячо-юнацького об'єднання екологічної

спрямованості; висвітлено загальні положення про використання досвіду виховної діяльності «Екологічної варти» з метою розвитку екологічного світогляду зростаючої особистості у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних факультетів вищих навчальних закладів при читанні лекцій і проведенні семінарських занять з курсів, дотичних до проблеми виховання екологічної свідомості зростаючої особистості, при написанні методичних рекомендації, підручників та навчальних посібників; а також у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи, системі позашкільної освіти, у процесі організації дозвілля дітей та молоді.

Основними методами дослідження були: теоретичний аналіз, узагальнення, систематизація наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних авторів з проблематики дослідження; теоретичного узагальнення з метою обґрунтування висновків за результатами здійсненої роботи.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки та методики початкової освіти, а також оприлюднені у матеріалах тез наукової конференції студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Публікації. За темою роботи опубліковано тези «Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта»: досвід виховної діяльності» у матеріалах студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (квітень, 2021 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який включає 91 джерело та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Суть основних понять дослідження та їх змістова характеристика

Проблема формування екологічного світогляду є однією із актуальних проблем філософії, соціології, психології, а також педагогіки. Нині вона набула особливої актуальності, що зумовлено низкою обставин як теоретичного, так і практичного характеру. Світогляд належить до «духовного рівня функціонування особистості. Сформований світогляд, а відтак і стійка світоглядна позиція, виступає своєрідною протидією до руйнівних зовнішніх і внутрішніх факторів, дає змогу людині зберігати та розвивати свої внутрішні потенції, незважаючи на негативні зміни біологічної, психологічної та соціальної сторін буття» [90, с.7]

Дослідники зазначають, що інтерес до виявлення суті екологічного світогляду, зріс у зв'язку з розумінням того, що вирішення кризових екологічних проблем, які існують у сучасному світі, неможливе без якісних змін в екологічній свідомості людства. Як світове співтовариство, так і окремі індивіди усе частіше висловлюють занепокоєння екологічним станом планети в цілому та регіонів зокрема. Люди потребують нині чітких концепцій, які мали б дати зрозумілі пояснення про взаємостосунки суспільства і природи тепер і в майбутньому. Сучасні заклади освіти також потребують чіткої та прозорої методології організації й проведення екологічної освіти та виховання населення. У ній повинні бути описані усі об'єктивні та суб'єктивні основи їх організації, зазначені конкретні рекомендації реалізації.

Погодимось із твердженням Ольги Безпалько про те, що, на жаль, сучасна наука ще недостатньо глибоко опрацювала проблему формування екологічного світогляду особистості, особливо зростаючої: суть екологічної свідомості та світогляду, типологізація, взаємодія з іншими формами суспільної свідомості, сучасний стан і тенденції розвитку [6, с.29]. У зв'язку з

цим, суспільство й окрема особистість не отримують від науки достатньо повного пояснення тих норм, цінностей і принципів, на які вони повинні орієнтуватися у відношенні до природного середовища. Усе це обумовлює наявність певного протиріччя між практичними потреби зміни екологічного світогляду та свідомості сучасного прагматичного суспільства і рівнем науково-теоретичного пояснення можливостей вирішення цієї проблеми. Отже, спонукальним мотивом дослідження суті екологічного світогляду, тенденцій його розвитку та особливостей формування є інтереси суспільства у вирішенні екологічної проблеми через якісні зміни екологічної свідомості людини, переорієнтації її світогляд з утилітарно-споживацького до конструктивного, ноосферного.

На думку провідних вітчизняних дослідників, формування екологічного світогляду повинно стати органічною частиною діяльності усієї системи освіти. Це «складний і тривалий процес, спрямований на оволодіння системою екологічних знань, розвитку духовних здібностей особистості молодшого школяра в поєднанні суспільного й родинного впливу, ціннісної оцінки, стійкої мотивації, вольових зусиль у ставленні до природи, її екологічних проблем на тлі позитивного емоційного фону, на формування переконань і відповідної поведінки в розв'язанні екологічних та природоохоронних завдань» [16, с.97]. Тож це можливо за умови, якщо у зміст освіти будуть входити такі елементи, як система знань про взаємодію суспільства і природи (екологічні знання); формування ціннісних екологічних орієнтацій, система норм і правил ставлення до природи, уміння та навички з вивчення природи та її охорони.

З метою визначення змісту терміну «екологічний світогляд», розглянемо трактування таких понять як «світогляд», «екологічна свідомість», «екологічна компетентність», «екологічне виховання», «екологічна поведінка».

У сучасній науці поняття «екологічний світогляд» та «екологічна свідомість» часто ототожнюються, або ж розглядаються як взаємопов'язані

компоненти. Г.Кремечек під екологічною свідомістю розуміє сукупність екологічних уявлень про взаємозв'язки у системі «людина-природа» та у самій природі, відношення до природи, а також стратегій і технологій взаємодії з нею. За Т.Окушко, екологічна свідомість це сукупність поглядів, емоцій, теорій, що відбивають проблеми співвідношення суспільства й природи у плані їх оптимального вирішення згідно соціальних і природних можливостей. За твердженням В.Крисаченка, екологічна свідомість - це не просто усвідомлення відносин людини й природи. Екологічна свідомість суспільства формується під впливом екологічних криз та виражається в настроях неблагополуччя у суспільстві, спробах переосмислити принципи цивілізації чи суспільного ладу, щоби жити за природою.

На нашу думку, найбільш повне визначення цього поняття подане в енциклопедичній літературі, яка екологічну свідомість розкриває як «вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексію щодо місця і ролі людини в біологічному, фізичному та хімічному світі, а також саморегуляцію даного відображення» [32]. Дослідники наголошують на існуванні п'яти форм екологічної свідомості: чуттєво-споглядальна, практично-поміркована; раціонально-логічна; паранаукова; релігійно-міфологічна. Ці форми детермінуються різними способами та засобами опанування людиною довкілля. У структурі екологічної відомості виділяють такі компоненти, як систему екологічних уявлень, індивідуальне ставлення людини до природи, диференційоване використання технологій взаємодії з нею. Більшість дослідників вважає, що в змістовому сенсі екологічна свідомість характеризується трьома основними компонентами: екологічні знання, оцінка екологічної проблеми, екологічна поведінка.

Зазначимо, що чимало науковців воліють говорити не про компоненти чи структурні елементи екологічної свідомості, а про її певні аспекти. Так, Н.Буяльська, Т.Гадючко, Л.Гринів, аналізуючи зміст сучасної екологічної освіти, наголошують такі аспекти екологічної свідомості, як: «засвоєння

природно наукових, суспільних і технічних знань про взаємодію суспільства і природи; формування ціннісного ставлення до світу людей і природи; розвиток потреби спілкування з природою, прояв активного ставлення до неї, турботи щодо її стану і теперішньому, і в майбутньому» [11,с.14]. І.Сагайдак наголошує на тому, що екологічна свідомість полягає не тільки у глибокому розумінні необхідності турботливого, бережливого ставлення до природи, але й:

- в усвідомленні пріоритетності таких цінностей, як чисті повітря, вода, продукти харчування, незруйновані природні ландшафти над матеріальними благами, створеними людьми;

- у розумінні ролі соціально-економічних факторів як у виникненні важкої екологічної ситуації, так і в можливому її подоланні;

- у відмові від споживацької психології та фетишизації речей;

- у економному ставленні не лише до природних, а й до створених людьми продуктів, бо в них так чи інакше опосередковані природні ресурси;

- у готовності до добровільного обмеження своїх надмірних матеріальних потреб, які нічого корисного в життєдіяльності людини не несуть, та регулювання народжуваності дітей;

- у розумінні вразливості природних екосистем, зокрема їх біотичних компонентів;

- в усвідомленні потреби охороняти рідкісних представників тваринного та рослинного світу та унікальні породні ландшафти від руйнування [68, с.35-36].

Своєрідним виходом свідомості на рівень світоглядних проблем є екологічний світогляд, який у науковому дискурсі розглядається як універсальна система поглядів на реальний світ і місце у ньому людини (Н.Демешкант, Я.Лазаренко, О.Пащенко). Зокрема, О.Пащенко основою екологічного світогляду вважає систему «узагальнених знань про навколишній світ, про місце у ньому людини, про можливі зв'язки в системі

«людина - природа», про переконання, які формуються на основі цих знань» [62, с.308].

У структурі світогляду виокремлюють такі компоненти: знання, цінності, переконання, почуття, емоції. Знання, як основний компонент у структурі світогляду, задають узагальнену модель світу й місця у ньому людини. У них представлені найважливіші універсалії або категорії культури, що формують цілісний образ реальності (час, закон, доля, гармонія, благо й ін.). Характер відносин людини до живої природи, свого здоров'я визначається глибиною екологічних знань, які дозволяють задуматися над причинами тих чи інших екологічних явищ, допоможуть оцінити свої дії, усвідомити ті ризики, що загрожують людству у результаті неправильного використання природних ресурсів, забруднення довкілля. На думку І.Ліпич, «екологічні знання, засвоєні учнями у процесі екологічної освіти, екологічні уявлення, що формуються у повсякденному житті, сприяють усвідомленню важливості екологічних проблем, розумінню цінності природи» [47, с.108].

Цінності у світогляді виконують нормативно-регулюючі функції; визначають правила та принципи соціального життя людини, детермінують найважливіші імперативи й орієнтації її поведінки та діяльності.

Емоційно-чуттєві компоненти в структурі світогляду визначають особистісно-суб'єктивний фон сприйняття людиною навколишньої дійсності та свого місця у соціальному й природному світі, надаючи світогляду характер світовідчуття, наповнюють його особистісним змістом і значенням.

Знання і цінності впливають на формування екологічної свідомості, трансформуються у переконання, які закладають основу екологічного світогляду. У свою чергу світогляд визначає ідеали особистості, обумовлює ставлення до природи, яке проявляється у екологічній діяльності - діях, вчинках, поведінці, звичках. Інакше кажучи, екологічна поведінка є наслідком реалізації змісту екологічної свідомості.

Екологічна свідомість розглядається як здатність розуміння нерозривного зв'язку людини й природи, залежності її благополуччя від цілісності й відносної незмінності довкілля та використання цього розуміння у практичній діяльності; знання та усвідомлення людиною своїх можливостей впливу на природу, визначення цілей такого впливу, оцінка варіантів можливої поведінки в екологічному середовищі, урахування можливостей такої поведінки й пізнання самого себе як елемента екологічної системи. Погодимося також із слушним твердженням Л.Гринів, яка звернула увагу на те, що на «зміну антропоцентричній екологічній свідомості й погляду на світ нині повинна прийти нова система цінностей, у створенні якої, на думку вченого, основна роль буде належати системі освіти» [13,с.20]. Особливе значення у цьому процесі відіграє екологічна освіта, формування екологічного світогляду. Однак, екологічна освіта, заснована на традиційному підході, не може у повній мірі забезпечити вирішення актуальних екологічних проблем, тому учень, що засвоїв необхідні знання, не обов'язково проявляє себе як суб'єкт екологічної культури, екологічно свідома особистість. До критеріїв екологічної свідомості зростаючої особистості відносять ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, опреційно-діяльнісний.

Екологічна свідомість є однією із найбільш багатофункціональних форм усвідомлення суспільного. Як форма суспільної свідомості вона виконує низку функцій, які визначають її можливості. Під функціями розуміють ролі, які вона (свідомість) виконує у якості чинника розвитку духовного світу людини. У сучасній науковій парадигмі виокремлюють такі її важливі функції: пізнавальну, просвітницьку, розвивальну, виховну, організуючу, прогностичну, аксіологічну.

Пізнавальна функція екологічної свідомості полягає у тому, що за її допомогою суспільство чи окрема людина отримує інформацію про стан своїх взаємовідносин з природним середовищем. Ця функція забезпечує отримання знань про усі елементи та їх взаємовідносини системи «природа-

суспільство», тобто: про закономірності функціонування і розвитку природного середовища, про форми та способи взаємовідносин суспільства і природи, про людину як біосоціальну істоту. О.Дідков зазначає, що «інтегральним показником розвитку екологічної свідомості населення є рівень його інформованості й знань, обізнаності та розуміння екологічних проблем, причин їх виникнення, способів вирішення» [26,с.472].

Рівень екологічної інформованості й екологічних знань, усвідомлення екологічної відповідальності, наявність інтересу до проблем збереження довкілля визначають екологічну поведінку та дії людини. Екологічні знання виступають алгоритмом раціональної, гармонійної взаємодії з природним середовищем. Вони складають основу для вироблення інших важливих компонентів екологічної відомості людини: оцінок, цінностей, ідеалів, ідей, принципів, переконань, вірувань і т.п. Науковці констатують, що в сучасному технократичному суспільстві найбільш вагому роль у цьому процесі відіграють екологічні знання, оформлені у вигляді наукових концептів, тобто теоретичні. Однак при пануванні в суспільстві утилітарно-прагматичної свідомості теоретичні знання знаходяться у нестійкій рівновазі з загальними, часто їм суперечать. Така проблема не виникає в природоодухотвореній екологічній свідомості.

Тож просвітницька функція допомагає досягнути природу і як середовище проживання людини і як естетичну досконалість. Підростаючому поколінню навіюється думка про необхідність використання екологічних знань з метою збереження природи, запобігання небезпечному і незворотному порушенню екологічної рівноваги.

Розвивальна функція реалізується у процесі формування уміння осмислювати особистістю екологічні явища, встановлювати зв'язки та залежності, що існують у флорі й фауні, робити адекватні висновки й узагальнення стосовно стану природи; давати рекомендації розумної взаємодії людини з довкіллям.

Організаційна функція полягає в стимулюванні активної природоохоронної діяльності: збір лікарських рослин, будівництво промислових підприємств, землекористування, заготівля деревини й ін., - усе це має здійснюватися у відповідності до закону про охорону довкілля.

Прогностична функція екологічної свідомості полягає у розвитку вміння передбачення можливих наслідків тих чи інших дій людини у природі; до чого може призвести порушення екологічних процесів, які дії є екологічно нейтральними, а які заходи необхідно проводити для збереження, відновлення природи.

Важливою функцією екологічної свідомості є аксіологічна. Знання, які отримує людина в певному природному середовищі носять «об'єктивістський характер, адже істина, як головна мета пізнання є об'єктивною за своїм змістом. Однак, відношення до довкілля вибудовується на основі загальноприйнятих норм, традицій, звичаїв. Окрім того, людина інтерпретує отримані знання крізь призму своїх особистих інтересів, оцінює їх значимість для самої себе, тобто знання завжди набувають характеру цінностей» [2,с.43.]. Тому відношення до природи розглядається нею у плані добра чи зла, правди чи неправди, краси чи потворності, справедливості чи несправедливості. Цінності є важливими орієнтирами у розвитку людини, тими чинниками, які детермінують поведінку людини у природі. Наприклад, прийняття економічного зростання й технічного прогресу в якості безумовних цінностей спонукає добиватися підвищення продуктивності праці ціною усе більшої експлуатації природних ресурсів.

Аксіологічна функція екологічної свідомості виявляється у тому, що людина сприймає значимість природних багатств з точки зору «корисно-шкідливо» (корисні природні копалини, шкідливі природні умови). Тому важливо, аби екологічна свідомість зорієнтовувала людину не тільки у русло прагматичного фактора, як джерела матеріальних цінностей, чинника, що обумовлює життя і здоров'я людини, а і на розуміння її як самоцінності та бережливе вставлення до неї. У цьому аспекті «мотиватором може виступити

естетичне сприйняття природи, взаємодія з нею людини й суспільства на основі етичних норм та релігійних уявлень» [9,с.12].

Екологічна свідомість та екологічний світогляд обумовлюють також активність чи пасивність *екологічної поведінки* людини. Пасивна екологічна поведінка характеризується споглядальним відношенням до природного середовища, не спрямована на її охорону чи захист, адже в її основі - переконання у тому, що природне середовище здатне до саморегуляції та самовідновлення. Активна ж екологічна поведінка відрізняється конструктивним характером, спрямована на збереження та відновлення природних систем. Для такої поведінки характерним є переконання у тому, що саморегуляція і самовідновлення природи неможливі без дієвої участі людини. Саме тому активну екологічну свідомість, за глибоким переконанням О.Дем'янюк, «потрібно розглядати у контексті її спрямованості на стабілізуючу, творчу діяльність» [20,с.20]. Отже, така свідомість повинна орієнтувати людину з одного боку на самообмеження впливу на природу, а з іншого - на раціоналізацію, оптимізацію таких відносин.

Екологічна свідомість та екологічний світогляд вирішують численні виховні завдання. Їх виховна функція проявляється у формуванні морального відношення особистості до природи. Почуття обов'язку та відповідальності органічно поєднуються з почуттям захоплення величчю й красою реального світу. Тоді природа сприймається як джерело естетичної насолоди, осередок краси й гармонії. У такому випадку екологічний світогляд сприяє формуванню раціонально активного відношення до природного середовища. Це спонукає до природоохоронної діяльності, розуміння необхідності зберігати природу в тому вигляді, у якому вона існувала до його втручання, а у разі, коли їй спричинено шкоду, людина розуміє, як важливо сприяти її відновленню й стабілізації, тобто, можна говорити про позитивний екологічний світогляд, екологічну відповідальність людини.

На думку дослідників (В.Акопян, І.Бех, Т.Окушко), екологічна відповідальність появляється у наступному:

- відповідальність за стан природного довкілля, що визначає умови життя людини, на яке вона так чи інакше впливає у процесі своєї життєдіяльності;

- відповідальність за своє здоров'я та здоров'я інших як особистісну й суспільну цінність;

- активна творча діяльність з вивчення й охорони природи, пропаганді ідей оптимізації взаємодії суспільства і природи, попередження негативних наслідків впливу на довкілля і здоров'я людини.

Екологічна свідомість та сформований на її основі екологічний світогляд покликані сприяти формування вмінь і навичок бережливого ставлення до природи, розвитку потреби конструктивно спілкуватися з нею, отримувати естетичну насолоду, здійснювати природоохоронні заходи. Усе це можливе лише за умови визнання природи як самоцінності, що має пріоритет перед економічними, матеріальними благами. Поглиблене пізнання ними рідної природи, діяльна, усвідомлена любов до неї розширюють світогляд, збагачують його новими гранями, сприяють зростанню й зміцненню патріотичних почуттів .

Ефективна реалізація означених вище функцій сприяє формуванню екологічної культури, яка включає себе екологічні знання, глибоку зацікавленість природоохоронною діяльністю, грамотний підхід до її здійснення, багату палітру морально-етичних почуттів, які викликає спілкування з природою. Екологічну культуру науковці пояснюють як «здатність людини користуватися своїми екологічними знаннями й уміннями у сфері природокористування» [22,с.355]. Таким чином, метою екологічної освіти є екологічне просвітництво, розвиток екологічної культури, формування екологічної свідомості та світогляду. Педагог у процесі навчання дитини повинен не тільки навчити її, як правильно поводитися по відношенню до природи, але й створювати умови для активної практичної

природоохоронної діяльності для того, щоб вихованець міг стати суб'єктом творчої діяльності, у якій можна реалізуватися лише за умови гармонійної взаємодії із природнім середовищем. Саме тому нині в теорії та практиці екологічної освіти особливе значення надається вивченню феномену екологічної самосвідомості, формування екологічного світогляду. Нині екологічно освічена особистість - це особистість екологічно компетентна, грамотна, творча, екологічно діяльна, ініціативна з високим рівнем самосвідомості та належним екологічним світоглядом. Концепція екологічної освіти в Україні наголошує на тому, що «Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею), повинна стати одним з основних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України» [65].

Сформована системи екологічних знань є одним із вагомих структурних компонентів екологічного світогляду, адже допомагає усвідомити проблеми взаємодії людини, суспільства і природи; побачити цілісну екологічну картину світу, обрати ціннісні пріоритети у ставленні до природи. Належне засвоєння екологічних знань утворює «екологічну компетентність», уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати. У науковій літературі під компетенцією розуміється «коло питань, у яких хто-небудь добре обізнаний» [16,с.98]; «обізнаність у якійсь галузі; коло обов'язків будь-якої особи» [28,с. 41]; на думку О.Дідкова, компетенція - це «системна інтегративна якість індивідуальності, що характеризує здатність вирішувати різного рівня проблеми й задачі, що виникають у життєвих ситуаціях та професійній діяльності, на основі сформованих цінностей і мотивів, знань, навчального досвіду, індивідуальних особливостей, нахилів, потреб» [26,с.471]. В.Куценко зазначає, що компетенції - це «деякі внутрішні потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми, алгоритми дій), системи цінностей, які потім виявляються у

компетентностях людини як актуальних діяльнісних проявах, проявляючись у поведінці, діяльності, стаючи особистісними якостями й властивостями» [42,с.9].

Щодо поняття «екологічна компетентність», то незважаючи на велику кількість робіт по вивченню цього поняття, варто зробити певні узагальнення. Так Г.Кремечек, А.Філіпенко вважають, що «екологічна компетентність школярів є не стільки результатом предметного навчання, скільки інтегрованим загальнокультурним показником, результатом різнобічної навчально-виховної роботи» [82,с.23]. Учені пов'язують екологічну компетенцію стосовно до загальної освіти, зі здатністю учня самостійно переносити й комплексно застосовувати загально навчальні уміння і предметні знання для проектування та організації екологічно безпечної діяльності (дій, поведінки) в навчальних (змодельованих) і соціально-проблемних екологічних ситуаціях інтересах сталого розвитку, здоров'я і безпеки життя.

І.Лисакова визначає поняття екологічної компетенції як «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для продуктивної діяльності з метою збереження життєдіяльного середовища; як здатність, готовність, досвід людини щодо збереження довкілля, вирішення екологічних проблем» [46, с.26]. Т.Іванова під екологічною компетентністю розуміє інтеграцію знань і умінь в області екології та морального ставлення до природи, екологічно значущих особистісних якостей, таких як гуманність, емпатійність, бережливість, відповідальність за результати своєї діяльності [35,с.59].

Отже, у змісті екологічної компетентності виокремлюють різні компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний; змістовий, особистісний; методологічний, мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, прогностичний; еколого-когнітивний, еколого-мотиваційний, етико-соціальний, професійно-поведінковий; ціннісно-змістовий, предметно-практичний тощо.

Зарубіжні дослідники (О.Захлібний, Є.Дзятковська) наголошують три плани екологічної компетентності, які співвідносяться зі структурою компетенції, описаної Європейською системою кваліфікації: зовнішній (здатність до діяльності, орієнтованої на проектування якості соціоприродного середовища людини); особистісний (мотиви, якості особистості, воля; здатність брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій і поведінки в довкіллі), діяльнісний (організаційно-діяльні та соціально-практичні вміння: ціле покладання, планування, оцінка результатів й ін.).

Вітчизняні науковці І.Ліпич, Л.Пруцакова у своїх роботах [47; 67] для визначення рівня екологічної компетенції школярів виокремили три компоненти: *когнітивний* (пізнавальний) - передбачає розвиток пізнавальних умінь, елементарні системні знання про єдність людини й природи, визначення цінності та різноманіття усього живого; показники - повнота, узагальненість, доказовість; *діяльнісний* (практичний), передбачає практичні дії по догляду за об'єктами живої природи й відповідні вміння та навички; *емоційно-ціннісний* (поведінковий), - передбачає здатність дитини до співпереживання, інтерес до природи, радість зустрічей з нею; показники - осмисленість, дійовість, спрямованість вчинків.

Поняття самосвідомості енциклопедична література пояснює визначенням себе як особистості, здатної приймати самостійні рішення, вступати у певні зносини з іншими людьми й довкіллям. Відмітною ознакою самосвідомості є готовність нести відповідальність за прийняті рішення. З твердженням О.Безпалько, самосвідомість - це «свідомість, спрямована на себе» [6,с.29]. До складових самосвідомості відносять: пізнання особистістю своїх слабких і сильних сторін; перспективи діяльності; взаємостосунки з іншими людьми; відношення інших до тебе тощо. У процесі формування екологічної свідомості особистості необхідно пройти три етапи розвитку самосвідомості: розвиток відчуттів, які надходять зовні і відчуттів, що викликаються зсередини, виділення кордонів власного тіла; формування здатності до самостійних дій з предметами, завдяки чому

формується сприйняття себе як активного суб'єкта; період розвитку самооцінки. Екологічна самосвідомість у розвинутому вигляді формується на основі пізнання особистістю законів цілісності природного середовища й тих законів, які повинні обумовити людську діяльність з метою збереження життєздатності природи.

Дослідники виокремлюють два основоположних види екологічної свідомості: антропоцентричний та екоцентричний. В основі першого - людина та її свідомість, як відокремлений від довкілля елемент. Люди з таким видом екологічної свідомості ставлять свої проблеми вище проблем природи й використовують її як інструмент для досягнення своїх цілей. Такий вид свідомості більш характерний для індустріальної епохи, але й нині присутній у багатьох людей. Екоцентричний тип екологічної свідомості є антиподом попереднього. Людина, яка володіє таким типом свідомості, добре розуміє, що є частинкою природи, співіснує з нею у гармонії, всіляко мінімізуючи вплив на неї. Більшість нині схиляється до думки, що цей тип свідомості в умовах екологічних криз є більш продуктивним.

До основних елементів екологічної свідомості відносять теоретичні знання: наукові відомості про природу та гострі екологічні проблеми; усвідомлення: формування свідомої позиції по ставленню до довкілля; відношення: розуміння природи як унікальної цінності й джерела не тільки матеріального, а й духовного; навички: здатності практичного освоєння довкілля та його охорона; діяльність: участь у вирішенні екологічних проблем.

Світогляд особистості визначається як система поглядів на світ у цілому. В його основі - сукупність знань людини про світ. Екологічний світогляд, розвиток якого є провідною метою екологічної освіти, вбирає в себе якості складових компонентів інтелектуальний, емоційно-ціннісний і дієво-практичний блоки. Дослідники екологічний світогляд визначають як «систему узагальнених знань про навколишній світ і місце у ньому людини, про можливі взаємозв'язки у системі «людина - довкілля», схильних до

трансформації у внутрішній план дій у вигляді переконань, ідей, поглядів, які проявляються в судженнях і активній діяльності суб'єкта по збереженню навколишнього середовища та власного здоров'я» [40, с.28]. Отже однозначного визначення поняття «екологічний світогляд» нині немає, кожен автор доповнює і розширює цей термін. Основними його компонентами є знання, уміння, ціннісні орієнтації, екологічна свідомість, досвід практичної діяльності.

Як бачимо, важливим компонентом структури особистості є цінності - «вищі диспозиційні рівні свідомості особистості; загальна філософська основа природи цінностей полягає у соціальній значимості, їх здатності детермінувати соціальні дії суб'єкта» [8,с.19]. Найважливішою справою життя кожної людини є визначення, вибір, побудова і реалізації ціннісних орієнтацій; цінності набувають особистісного значення, коли трансформуються у відповідні потреби та інтереси особистості. М.Злочевський доводить, що в екологічному світогляді цінності «виконують нормативно - регулюючі функції, визначають правила і принципи соціального життя людини, детермінують найважливіші імперативи й організації її поведінки й діяльності» [34,с.5]. У системі екологічних цінностей дослідники виокремлюють ціннісне ставлення до природи, яке передбачає не просто розуміння етичних норм поведінки довкіллі, а й здатності аналізувати взаємодію людини й природи, впливати на ті процеси, які сприяють її збереженню та відновленню.

Процес розвитку та становлення екологічного світогляду зростаючої особистості складний і багатогранний, відбувається протягом тривалого часу і обумовлений впливом соціального фактора, що відображає рівень розвитку суспільства, у якому відбувається процес становлення екологічного світогляду особистості, її екологічної культури, тобто, певних норм і правил поведінки при взаємодії з її об'єктами цього оточення. Залежно від ступеня засвоєння особистістю цих норм і дотримання їх у повсякденному житті можна судити про рівень розвитку екологічного світогляду, екологічної культури індивіда.

Основу екологічного світогляду становить пласт знань про навколишній світ, про місце у ньому людини, про можливі взаємозв'язки в системі «людина - довкілля», про сформовані на основі цих знань певних переконань. У новітніх наукових дослідженнях набуло поширення поняття «екологізація» - «послідовне впровадження ідей збереження природи і стійкого навколишнього середовища у сфері законодавства, управління, розробки технологій, економіки, освіти тощо» [28, с.17]. Екологізація - це також процес впливу на свідомість людини, а через неї і на свідомість суспільства, її переорієнтація на переосмислення споживацького відношення до природи у бік турботи про неї, відповідального й бережливого ставлення, тобто, оптимізація і гармонізація відносини між людиною і природою, усвідомлення людиною свого нерозривного зв'язку з природою.

Екологічний світогляд особистості формується у процесі екологічного виховання. Це «систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної освіченості й вихованості підростаючих поколінь; накопичення екологічних знань, формування умінь і навичок діяльності у природі, пробудження високих морально-етичних почуттів, набуття високоморальних особистісних якостей і твердої волі у здійсненні природоохоронної роботи» [71, с.119]. На думку І.Беха, В.Крисаченка, Г.Тарасенко екологічне виховання буде ефективним за умови дотримання цілеспрямованого навчання й практичної діяльності, туристично-краєзнавчої роботи, участі у громадських організаціях екологічного спрямування.

Екологічне виховання здійснюється у нерозривному зв'язку з розумовим як частина світогляду, загальної картини пізнання світу; з трудовим, яке допомагає реалізовувати екологічні переконання вихованців у практичній діяльності; естетичним, яке розвиває відчуття краси природи та стимулює їх прагнення до природоохоронної діяльності; з моральним, яке формує почуття відповідальності по відношенню до природи. Основними показниками екологічної вихованості є розуміння вихованцями сучасних екологічних проблем, усвідомлення відповідальності за збереження природи, активна

природоохоронна діяльність, розвинуте почуття любові до природи, уміння бачити її красу. насолоджуватися нею. Дослідники зауважують, що формування екологічного світогляду має стати неодмінною складовою діяльності усієї системи освіти, а це буде можливим за умови, коли у зміст шкільної освіти входитимуть такі елементи: «система знань про взаємодію суспільства і природи (екологічні знання); формування ціннісних екологічних орієнтацій; система норм і правил ставлення до природи; уміння і навички вивчення природи та її охорони» [79, с.37].

З метою оцінки рівня екологічного світогляду сучасних школярів, нами було проведено опитування за допомогою анкетування серед учнів 3-4 класів Мигівського НВК. Усього в опитуванні взяло участь 30 школярів. Отже, екологія у розумінні як третьокласників так і другокласників - це збереження природи (90%); не змогли дати відповідь на це запитання - 6 учнів, 4 учні зазначили, що екологія - це любов до природи. На запитання: куди ви викидаєте сміття? 50 % опитаних відповіли, що у смітник, 40% - не знаю, оскільки сміття викидають батьки; 10% - на землю. Відповіді на запитання «Що таке охорона природи»? показали, що 90% школярів вкладають у це поняття заходи, спрямовані на її збереження: не забруднювати водойми; не викидати сміття у лісі; не палити суху траву; не руйнувати мурашники, пташині гнізда, не ламати дерева, не рвати перші весняні квіти; 10 % охорону природи вбачають у її поновленні: садити дерева; очищати береги річок, майструвати пташкам годівнички.

Одним із показників сформованості екологічного світогляду є також розуміння школярами важливості місця поведінки у природі. Так, учні 3-4 класу найважливішим місцем прояву вчинків та дій, пов'язаних із природою вважають родину (60% опитаних), 30% - школу, і тільки 10% - довкілля (повсякдення). На думку молодших школярів, екологічно вихована людина - це людина, яка, насамперед, любить природу (50%), багато знає про природу (30%), дбає про природу (15 %) не шкодить природі (5%). Любов до природи школярі означили, як: садження дерев, догляд за безпритульними тваринами,

годування пташок узимку; не ламати дерева, не рвати квіти, не шкодити природі й т.п.

Зауважимо, що у системі формування екологічної свідомості особистості особливо важливу роль відіграє молодший шкільний вік, оскільки діти саме цього віку є «найбільш вразливими і легко піддаються впливу з боку дорослих. У цей час відбувається становлення функціональної системи моральних чинників. Дитина набуває здатності до гуманістичної емпатії, одночасно відбувається активне засвоєння етичних норм. У молодшому шкільному віці при правильно організованому екологічному вихованні формуються основи майбутньої особистості з екоцентричним типом мислення» [33,с.182]. Отже, позитивним є те, що в екологічних світоглядних уявленнях учнів цієї вікової категорії переважають позитивні, конструктивні асоціації, спостерігається досить високий рівень екологічної активності. Виховних впливів потребують такі аспекти, як питання етики; формування екологічно доцільної поведінки, цінностей, мотивації та навичок ощадливого ресурсоспоживання; подолання розриву між достатньо високим рівнем обізнаності школярів з екологічними проблемами та практичним застосуванням знань у конкретних життєвих ситуаціях; активізація емоційно-почуттєвої сфери, усвідомленої участі у різноманітних екологічних акціях (наприклад, збирання вторинної сировини, природоохоронна діяльність тощо). Гострота сучасних проблем взаємодії суспільства і природи поставила перед школою, педагогікою низку завдань, покликаних реально щось змінити, допомогти сучасному поколінню подолати наслідки негативних впливів на природу, оптимізувати їх у подальшому. Сучасний етап розвитку екологічної освіти будується на принципі єдності природи й суспільства, їх взаємозв'язку, обумовленості гуманного ставлення до природи. Важливого значення набуває й розкриття ролі природи у формуванні особистості, оскільки усе духовне життя людини нерозривно пов'язане з природою. Саме багатоаспектність взаємодії суспільства і природи визначає нині комплексність екологічної освіти.

Аналіз наукових підходів до означеної проблеми дозволяє узагальнити основні принципи екологічної освіти: міждисциплінарний підхід у формуванні екологічного світогляду школярів; систематичність і безперервність вивчення екологічного матеріалу. Головна мета екологічної освіти нині зводиться не тільки до формування системи екологічних знань, підвищення екологічної культури та виховання, а перш за все розвитку екологічної свідомості, екологічного світогляду, які дозволять усвідомити зростаючій особистості значимість екологічних проблем і дозволять її спрямувати у русло активної природоохоронної діяльності. Метою екологічного виховання є формування екологічного світогляду, екологічної свідомості, екологічної поведінки. Формування «світоглядної позиції є нагальною потребою для держави, щоб діти, молодь зростали свідомими громадянами своєї країни і могли зайняти гідне місце у цивілізованому світі. Тому важливим постає завдання формування гуманістичної світоглядної позиції, коли зростаюча особистість буде чітко усвідомлювати цілісність світу, своє місце в ньому, мету своєї життєдіяльності і саморозвитку» [90,с.7].

Отже, особистість з високим рівнем сформованості екологічного світогляду характеризується тим, що володіє:

- системою глибоких екологічних знань: відомості про біосферу, екосферу, ноосферу, людину; єдність людини і природи; правила і норми взаємодії людини й довкілля; екологічні проблеми, шляхи й способи їх вирішення;

- екологічними вміннями й навичками: побутова, дозвіллева, природоохоронна діяльність; дотримання правил еколого-моральної поведінки;

- сформованою екологічною свідомістю, готовністю до конструктивної природоохоронної діяльності, подолання екологічних проблему межах досягнутої компетентності.

1.2. Проблема виховання екологічного світогляду особистості у науковій літературі

Історія виникнення й розвиток екологічних уявлень людства своїми коренями сягає давніх часів. Знання про довкілля і характер взаємовідносин з ним набули практичного значення ще на зорі людського суспільства. Усвідомлення людиною залежності від природи, тісного з нею зв'язку відіграло важливе значення у формуванні свідомості первісної людини, переливаючись у давні вірування, анімізм, тотемізм, магію, міфологічні уявлення.

Дослідники проблеми формування екологічного світогляду особистості зазначають, що перші спроби впорядкувати процес пізнання природи, поставити його на наукову основу, робилися уже в епоху ранніх цивілізацій Межиріччя, Єгипту, Китаю. Найбільшого прогресу в розвитку наукових уявлень про природу, екологічну свідомість та конструктивний екологічний світогляд як чинник, що визначає стосунки суспільства і природи, було досягнуто в епоху античності. Античні філософи вважали, що людина повинна жити у відповідності до законів природи, прагнути до гармонізації та злиття з нею (Платон, Аристотель, Лукрецій, Аврелій). Давньогрецький філософ Геродот пов'язував процес формування у людини тих чи інших рис характеру а також становлення певного політичного укладу з дією природних чинників (клімат, особливості ландшафту й т.п.)

У Новий час Р.Декрт і Ф.Бекон обґрунтували необхідність зміни екологічної свідомості, стверджуючи, що люди повинні бути «хазяями й панами природи» [25,с.13], тобто екологічна свідомість та екологічний світогляд спрямовувалися в утилітарно-споживче русло. Ф.Бекон головною метою науки проголосив посилення влади людини над природою, що можливе за умови, коли наука допоможе людині якомога ліпше зрозуміти природу, аби підкорюючись їй, людина у кінцевому результаті, змогла панувати в ній і над нею.

Заклики П.Гольбаха та Ж.Ж.Руссо повернутися до природоодухотвореної екологічної свідомості, на жаль, почуті не були.

У ХІХ ст. з'явився новий напрям - енвайронменталізм, обґрунтований в роботах французьких філософів, - сукупність поглядів, згідно з якими «первинне значення надається впливу на людину природного середовища, а також підкреслюється, що природне оточення жорстко регламентує умови життя людей» [25,с.15]. Поведінка людини бачилася строго орієнтованою на пристосування до обставин, які формуються природним середовищем й розглядалася перш за все як сукупність реакцій на зовнішні подразники середовища: клімат, рельєф, рослинність, ґрунт тощо. У будь-якій ситуації характеристики природного середовища повинні були розглядатися як сили, непідвладні контролю, їх вважали незалежною змінною на противагу від залежної величини - поведінки людини.

У ХХ ст. з'явилися нові ідеї Р.Емерсона, А.Швейцера, В.Вернадського, які вважали, що людина є часткою природи, а її екологічний світогляд може вплинути на вирішення глобальних екологічних проблем. Володимир Вернадський одним із перших усвідомив, що людство стало потужною геологічною і, можливо, космічною силою, здатною перетворювати природу у великих масштабах. Він відзначав, що людина охопила своєю життєдіяльністю, культурою всю біосферу й надалі прагне поглибити й розширити сферу свого впливу. Вчений вважав, що біосфера поступово перетворюється у ноосферу - сферу розуму. Ноосферу він розглядав як вищу стадію розвитку біосфери, коли визначальним фактором стає розумна діяльність людини. Тобто, в основу свого вчення про ноосферу В.Вернадський поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарської діяльності у біогенний колообіг речовин (праці «Біосфера», «Декілька слів про ноосферу»). Перетворення біосфери в ноосферу він пов'язував з розвитком науки, поглибленням наукового проникнення в суть тих процесів, які відбуваються у природі та організацією на цій основі раціональної людської діяльності. Вчений був переконаний, що «ноосферне людство знайде шлях до

відновлення і збереження екологічної рівноваги на нашій планеті, розробить і здійснить на практиці стратегію безкризового розвитку природи й суспільства» [30, с.21]. При цьому він був упевнений в тому, що людина цілком здатна взяти на себе функції управління екологічними процесами планети в цілому.

У середині ХХ ст. англійський вчений Вільям Кірк запропонував одну з перших екологічних моделей поведінки. Він вважав, що вчинки людей залежать від особливостей сприйняття ними свого оточення. На його думку, «довкілля не просто «дана реальність», а, швидше за все, синтез її з формою, зв'язками й особливим значенням, яке визначається тим, як людина її сприймає» [25,с.17]. Погляд на світ при цьому може серйозно спотворювати реальність, значною мірою залежачи від цінностей, що превалюють у рамках тієї чи іншої культури. Як тільки встановлюється загальноприйнятий стереотип сприйняття ландшафту, з'являється тенденція його збереження у наступних поколіннях.

У 1968 р. було засновано Римський клуб як міжнародну неурядову організацію, що об'єднує вчених, громадських діячів, бізнесменів більш ніж з 30-ти країн світу, стурбованих екологічними проблемами і перспективами людства. Метою цієї організації є сприяння розвитку конструктивного екологічного світогляду, сприяння усвідомленню людством викликів, які стоять перед ним, стимулювання встановлення нових відносин, політичних курсів та інституцій, які всіляко сприяли б виправленню нинішньої кризової ситуації.

Стурбовані існуючим станом речей багато видатних екологів, соціологів, філософів, економістів, психологів, педагогів, політиків, починаючи з другої половини 70-х років минулого століття об'єднали свої зусилля з метою вироблення нового підходу до побудови взаємовідносин між людиною і середовищем її проживання. Результатом цього стало формування концепції сталого розвитку. У наукових дослідженнях цього періоду основна увага приділяється вивченню оптимальних шляхів взаємодії людини і природи,

мотивації відповідних вчинків, розвитку ціннісних орієнтації, екологічної свідомості та формування екологічного світогляду як основи моральної екологічної поведінки.

Ідея формування екологічного світогляду особистості, долучення дитини до природи, її пізнання має глибокі корені у вітчизняній педагогічній науці. Початок вітчизняної натуралістичної педагогіки пов'язують із «Повчанням дітям», написаним Володимиром Мономахом у 1117 році. Автор особливо наголошує на формуванні в дитини умінь правильно поводитися у довкіллі, побожно ставитися до природи; дає багато цінних порад своїм нащадкам про доцільне природокористування, піклування про довкілля: «Куди б ви не тримали дороги по своїм землям, не давайте отрокам причиняти шкоду ні своїм, ні чужим, ні селам, ні посівам, щоб стали проклинати вас... Що вмієте хороше, того не забувайте, а чого не вмієте, тому вчіться... з радістю починайте новий день, настроюйте себе на добрі справи...» [81, с.16].

Побожне ставлення до природи, потребу освіти й виховання у лоні природи пропагував ректор Києво-Могилянської академії, філософ, психолог, письменник Інокентій Гізель. У своїй праці «Про філософію природи» ін. писав: «По-перше, мистецтво створює послідовно одну частину за одною, природа одночасно – цілісність. Тоді як мистецтво створює стіни після фундаменту, природа створює одночасно всі частини людини, а потім за допомогою сили удосконалює їх і розвиває» [83,с.16].

Вагомий внесок у розвиток екологічного виховання особистості зробив також Феофан Прокопович, ректор Київської академії, який вів навчальний курс природознавства, написав відомий буквар, пронизаний філософією природознавства «Первое учение строкам», який перевидавався 12 разів. У своїй викладацькій діяльності педагог практикував екскурсії у природу, дослідництво, різні акції з благоустрою території, збереження природи. Він струджував, що «Науки природи юнаків живлять, старих задовольняють, у щасті прикрашають, у нещасті дають притулок і втішають, вдома дають

пораду, не шкодять поза домом, ночують з нами, мандрують, господарюють». [25, с.18].

Проблема взаємодії людини й природи розглядається і у творчості Г.Сковороди. Гуманіст обстоював ідею про необхідність здійснення виховних впливів на дитину згідно з її природними особливостями. У центрі його філософських роздумів - антеїзм, розуміння глибинного зв'язку, єдності людини й природи, принцип «сродності». Прагнення людини до пізнання ототожнюється філософом з прагненням людини до Бога без будь-яки посередників, бо Богом є сама природа, а людина - її дитя. Пізнаючи Бога, природу, людина пізнає себе.

Про виховний вплив природи неодноразова говорив і відомий український педагог К.Д.Ушинський. Невід'ємною складовою його світогляду було природолюбство, він вбачав у природі невичерпне джерело знань, дійовий засіб для розвитку розуму, емоцій, почуттів дитини. У «Спогадах про Новгород-Сіверську гімназію» педагог писав: «Називайте мене варваром в педагогіці, але я дістав з вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий величезний виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко сперечатися впливу педагога; що день, який дитина провела посеред гаю і полів, коли її головою оволодіває якийсь п'яний туман, у теплій волозі якого розкривається усе її молоде серце для того, щоб безтурботно і несвідомо вбирати в себе думки і зародки думок, що зливою ллються з природи, що такий день коштує багатьох тижнів, проведених на навчальній лавці» [25,с.52-53]. Саме з його ім'ям пов'язано становлення такого традиційного напрямку, як ознайомлення з довкіллям, з природою. Цей напрям створив гарну основу для переходу до екологічної освіти дітей. Природі педагог відводив одне із чільних місць, вбачаючи у ній засіб розвитку спостережливості, уяви, логіки, думки, мови. На думку К.Д. Ушинського: «Логіка природи є найдоступніша для дітей, логіка - наочна і незаперечна»[25,с.23].

Чимало оповідань педагога («Чотири бажання», «Історія однієї яблуньки», «Діти в лісі», «Ранкове проміння»), підручники («Дитячий світ», «Рідне слово») можуть бути використані в екологічному вихованні сучасних школярів, адже не тільки допомагають дитині пізнати логіку природи, але й демонструють взаємозв'язок людини і природи.

Ідея формування екологічного світогляду особистості на гуманістичних засадах актуалізується на початку 70-х рр. минулого століття В.О.Сухомлинським [75;75]. Педагог розкрив специфіку й умови ефективності системи екологічного виховання зростаючої особистості. Осмислення природи, ціннісне відношення до неї займає особливе місце у його педагогічній діяльності. Він постійно наголошував на тому, що найважливішими умовами виховання усвідомленого ставлення до природи є пізнання природи рідного краю, активна практична діяльність: «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатств духовної культури. Світ, що оточує дитину, це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [75, с. 12].

На його думку, виховання любові до природи, турботливого ставлення до неї починається з набуття уміння відчувати красу природи, сприймати її серцем. Саме тому поважливому ставленню до довкілля необхідно навчати з раннього дитинства, у школі під блакитним небом. У праці «Серце віддаю дітям» він писав: «дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ. /.../ Два рази на тиждень ... ми йшли в природу – вчилися думати» [27,с.19]. Як творчий педагог, тонкий психолог, учений В.Сухомлинський був глибоко переконаний у тому, що перш ніж розгорнути сторінки шкільного підручника і прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найпрекраснішої у світі книги - книги природи.

У сучасній вітчизняній науці проблема екологічної свідомості, як основи екологічного світогляду особистості розглядається у декількох аспектах. Так, В.Акопян, Н.Буяльська, Я.Лазаренко [2;9;43]. й ін. аналізують екологічну свідомість як певний компонент суспільної свідомості, наголошуючи її особливу значимість в екологізації суспільної свідомості загалом і окремих її форм частково. В.Крисаченко, Г.Сагайдак [41;68] та ін. вчені екологічну свідомість досліджують з боку її сутнісно-змістових характеристик, описують її види, форми, типи, визначають функції, аналізують шляхи розвитку. Вони зазначають, що екологічна свідомість віддзеркалює відносини людини й природи, має складну структуру, є багатофункціональною, змінюється у напрямку екоцентризму чи ноосферності. М.Мальований, К.Стецюк [50;72] розглядають екологічну свідомість як важливий компонент духовності людини, що визначає її розвиток у сучасному глобалізованому світі. Вони особливо підкреслюють значимість екологічної свідомості як чинника гармонізації взаємовідносин людини і природи.

О.Балдинюк, Н.Корпач, С.Люленко [3;39;49] виявляють основні фактори формування й розвитку екологічного просвітництва та виховання, описують досвід формування екологічного світогляду в дитячих організаціях екологічного спрямування. Проблемі екологічного виховання підростаючого покоління присвячені праці І.Беха, Т.Гуменникової, О.Демиденка, В.Онопрієнка [8;14;17;19; 55] та ін.. Вказуючи на актуальність вивчення цього питання, С.Левків зазначає: «Гострота сучасних проблем взаємодії суспільства і природи поставила ряд нових завдань перед школою та педагогікою, які покликані підготувати молоде покоління, здатне подолати наслідки негативних впливів людини на природу, бережно ставитися до неї в майбутньому. Цілком очевидно, що справу не можна обмежити «просвітою» школярів у галузі охорони природи. Весь комплекс екологічних проблем сучасності вимагає нового філософського осмислення, корінного перегляду низки соціально-економічних питань, нових наукових пошуків і більш

повного і послідовного відображення багатоаспектності екології в шкільній освіті» [545,с.376].

Предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців є проблема неформальної екологічної освіти, виховання дітей та молоді через діяльність ботанічних садів і національних природних парків (В.Бесчастний,Т.Гончарова, Т.Димань, та ін.), громадських організацій і скаутських рухів (О.Безпалько, Н.Коляда, Н.Корпач, О.Лісовець, Т.Окушко, Р.Охрімчук, О.Пащенко й ін.).

Діяльність громадських екологічних організацій, дитячих об'єднань, динамічні виховні системи яких спрямовані на розв'язання певних світоглядних аспектів проблеми природоохоронної діяльності, формування екологічного світогляду, й, відповідно оновлення громадянського суспільства на засадах сталого розвитку нині є одним із ефективних напрямків екологічного виховання дітей та молоді. Досвід їх роботи є предметом уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Значну кількість праць присвячено виховним можливостям громадських дитячих об'єднань, їхнього виховного впливу на формування особистості. Наприклад, роботи О.Безпалько, А.Зайченка, А.Кравченко,Т.Окушко, О.Пащенко, Н.Чиренко та ін. розкривають специфіку виховного простору дитячого об'єднання, його роль у здійсненні позитивного впливу на вихованця. Говорячи про виховний простір дитячого об'єднання, дослідники називають його «феноменом вищої реальності буденного життя, зоною особистої досяжності, який дає дитині змогу усвідомити себе реальною самостійною частинкою суспільства зі своїми правами та обов'язками, можливістю активного прояву; дієвим засобом первинної соціалізації, який допомагає дитині оволодіти «базовим» реальним світом» [90,с.8].

Проблема екологічного світогляду особистості, екологічної культури та виховання особливо актуалізувалася у наукових дослідженнях першої третини ХХІ століття. Феномену екологічної свідомості в царині сучасного наукового дискурсу присвячені праці В.Акопяна, В.Виговського, Н.Демешканта, В.С.Крисаченка, М.С.Мальованого, І.Попової, Н.Пустовіт, О.Пруцакової,

Н.Пустовіт, І.Сяської, К.В.Стецюка. Дослідники відзначають, що екологічна свідомість є однією із форм суспільної свідомості, вагомою складовою екологічного світогляду. Реалізуючись у системі ціннісних орієнтацій людини, зумовлює вибіркове і стійке ставлення індивіда до соціально значимих явищ і подій минулого, теперішнього і майбутнього. Вчені наголошують на тому, що світогляд «визначає горизонти бачення, розуміння індивідом світу, формує його позицію до всіх життєво необхідних моментів його буття, в тому числі й природного. Через світогляд людині відкривається світ, його бачення, розуміння. А тому, яким цей світ є для індивіда, залежить насамперед від змісту самого світогляду, оскільки в кінцевому підсумку ін. визначає вибір людини щодо розуміння і вирішення насущних проблем. Тому сенсом існування людини може стати вирішення екологічних проблем, які сприймаються нею як особисті» [10, с.153].

Основні завдання національної екологічної політики, екологічної освіти та виховання висвітлено в роботах О.Дем'янюк, Л.Гринів, О.Дем'янюк, Т.Димань, Т.Іванової, В.Крисаченка, Я.Лазаренка, І.Сагайдака, І.Сяської, В.Терлецького, О.Федоренко, Л.Черевко. Означений напрямок дослідження акцентує увагу тому, що умовах глобалізаційних процесів, технократизації суспільства потрібно виробити чіткі орієнтири у пропагуванні екологічних знань, боротьбі із забрудненням довкілля, поширенням і запровадженням екологічних новітніх технологій, ті світоглядно-екологічні установки, які сприятимуть активності у всіх сферах екологічної діяльності, в тому числі й екологічного виховання підростаючого покоління.

Роль дитячих природоохоронних організацій у становленні громадянина, теоретико- методичні аспекти формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання, практичний досвід діяльності всеукраїнських дитячих громадських організацій висвітлюються в працях О.Балдинюк, О.Безпалько, В.Березан, Т.Гончарової, Т.Гуменникової, Р.Охрімчук, Н.Коляди, Н.Корпач, Т.Окушко. Автори дитяче об'єднання розглядають як сприятливе середовище для формування світоглядної позиції, обґрунтовують тезу про те,

що в « умовах громадських дитячих об'єднань хлопці й дівчата мають змогу відверто висловлювати свою позицію, відстоювати її, брати участь у роботі органів дитячого самоврядування, розробленні й реалізації проектів, колективних творчих справах, роботі клубів, секцій тощо, що в свою чергу сприяє засвоєнню майбутніх соціальних ролей, формуванню позитивних взаємин зі світом, іншими людьми [84,с.255]. Особливості екологічного виховання дітей та молоді на сучасному етапі обґрунтовано в працях В.Акопяна, О.Грошовенко, О.Демиденко, О.Дідкова, Т.Димань, О.Стегній, О.Федоренко, А.Філіпенка, Н.Фоміної, Г.Ярчука. Екологічна освіта та виховання розглядається цими авторами як складові екологізації суспільства. Зокрема, Г.Ярчук наголошує на тому, що своєчасне та адекватне реагування на сучасні еколого-економічні виклики не можливе без кардинальної зміни суспільної моралі, світоглядних орієнтирів, освітньо-виховних стандартів. І.Сагайдак аналізує проблему екологічного виховання в контексті сучасної парадигми сталого розвитку, аргументує думку про те, що саме екологічна освіта та виховання, які спираються на нову екологічну етику здатні формувати розвинену особистість із позитивним екологічним світоглядом, раціональним, науково-обґрунтованим ставленням до природи.

Дослідження О.Пащенко присвячені прикладним аспектам процесу формування екологічного світогляду особистості умовах діяльності дитячої громадської організації «Екологічна варта». До складників екологічного світогляду автор відносить екологічну етику, знання, культуру, мислення, активну поведінку, цінності, погляди, переконання, уміння й навички природоохоронної діяльності, обґрунтовує критерії та показники сформованості екологічного світогляду, звертає увагу на практичний досвід діяльності всеукраїнських дитячих громадських організацій екологічної спрямованості, особливості організації виховної роботи. О.Федоренко розглядає екологічне навчання й виховання як процеси, під час яких формується людина із новим світоглядом, екологічно збалансованою, відповідальною поведінкою. Особливу увагу автор звертає на розвиток умінь

школярів адаптуватися до природного середовища в дитячій організації, безпеку життєдіяльності, детально аналізує зміст, форми та методи формування світоглядної позиції зростаючої особистості у дитячому об'єднанні.

Проблемі виховання зростаючої особистості присвячено чимало досліджень науковців Інституту проблем виховання Національної Академії педагогічних наук України. Книги, монографії, різноманітні посібники, які розглядають теоретичні й практичні аспекти проблеми формування у підростаючих поколінь світоглядної позиції, у своїй практичній діяльності використовують як науковці, педагоги, так і координатори дитячих громадських об'єднань. Зокрема - це колективна монографія «Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання» (2013) за науковою редакцією Т.К.Окушко. Книга наголошує проблему формування світоглядної позиції особистості в дитячих об'єднаннях: виховання гідності, розвитку ініціативи, самостійності, формування екологічного світогляду. Педагогічні аспекти формування світоглядної позиції дітей та підлітків, форми, методи, практичні поради, методичні розробки ґрунтовно висвітлено у змісті методичного посібника за авторством Т.Окушко, О.Пащенко, А.Зайченко та ін. «Як сформувати світоглядну позицію особистості в дитячому об'єднанні» (2013) [90]. Цінність цього видання полягає в тому, що автори звертають увагу читача на педагогічний аспект дитячого та молодіжного руху, аналізують моделі організації соціального виховання, обґрунтовують ефективні принципи, форми, методи роботи громадських дитячо-юнацьких організацій у процесі формування світоглядної позиції особистості.

У сучасному науковому дискурсі актуалізація проблеми підвищення ефективності системи екологічної освіти в Україні, формування зрілого екологічного світогляду зумовлена потребами часу, необхідністю зміни традиційних підходів до виховання, переходу від домінування природоохоронної парадигми до світоглядно-ціннісної, морально-етичної.

1.3. Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» як вагома ланка процесу виховання екологічного світогляду зростаючої особистості

Гострі екологічні проблеми сучасності нині є об'єктом пильної уваги не тільки урядів різних країн, ними переймаються й пересічні громадяни. Що виявляється у створенні неурядових природоохоронних організацій, які у процесі реалізації вітчизняної національної екологічної політики посідають особливе місце. Їх діяльність сприяє активізації екологічного руху, поширенню міжнародних зв'язків, формуванню конструктивного екологічного світогляду в підростаючого покоління. Екологічний рух в Україні - це «сукупна діяльність громадян і громадських організацій, що спрямована на захист і реанімацію природи і здійснюється в місцевому і планетарних масштабах задля гармонізації відносин людини та довкілля» [49,с.64].

Дослідники історії екологічного руху в Україні (О.Балдинюк, Н.Корпач, О.Лісовець, Т.Окшко, Р.Охрімчук) виокремлюють три періоди його становлення.

I. - 1960-ті - перша половина 1980-х рр. Цей етап називають пасивною фазою, оскільки природоохоронною діяльністю реально займалися тільки окремі групи активістів. У середині 1970-х рр. в обласних центрах були створені перші природоохоронні краєзнавчі організації, однак їх діяльність підпорядковувалася Товариству охорони природи СРСР.

II. - 1986-1991 рр. У цей період відбулося найбільш активне утворення громадських, переважно неурядових екологічних організацій. Першою такою організацією в Україні став «Зелений світ».

III. - початок 1990-х рр. Набуття екологічним рухом нових форм умовах незалежної України; проголошення державою національної стратегії природокористування, екологічного суверенітету; посилення ролі громадських організацій у справі охорони довкілля.

Нині в Україні налічується близько 500 громадських екологічних організацій, найвпливовішими серед яких є такі: Українське товариство

охорони природи, Українське товариство сталого розвитку, Українська екологічна асоціація «Зелений світ», Національний екологічний центр України, Українське ботанічне товариство, Всеукраїнська екологічна ліга, Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Основними завданнями громадських природоохоронних організацій є: здійснення громадського контролю за додержанням природоохоронного законодавства; практична природоохоронна робота з розв'язання екологічних проблем; поширення екологічної інформації; здійснення освітньої та виховних роботи з метою формування екологічної свідомості населення; участь у формуванні й реалізації державної та регіональної політики [12, с.11]. Громадські природоохоронні організації є досить активними, їх досвід, діяльність у сфері збереження та відновлення природи визнані на міжнародному рівні, мають особливе значення для впровадження й підтримки екологічно безпечного й соціально орієнтованого збалансованого розвитку.

Отже, громадські організації виконують вагомую роль у добровільному об'єднанні людей для спільної особистої та соціально значимої екологічної діяльності. Призначення й відмітні риси цих об'єднань визначаються їх назвою - громадські організації. Організацію характеризує наявність:

- окресленої мети;
- конкретної діяльності згідно певної програми;
- чітко визначених обов'язків її членів;
- організаційної структури, яка відповідає напрямкам і змісту діяльності та принципам управління, які реалізуються;
- функціональній визначеності соціальних ролей членів організації та їх взаємовідносин;
- механізмів координації дій;
- усвідомлених загальноприйнятих норм, дисципліни й досвідчених керівників.

Зауважимо, що поняття «об'єднання» та «організація» у науковому дискурсі інколи ототожнюються, вживаються синонімічно. Погодимося із

думкою Н.В.Чиренко про те, що ці поняття мають як спільні, так і відмітні ознаки. До спільних ознак відносять:

- створення на засадах добровільності, ініціативності, рівності;
- спільна колективна діяльність, спрямована на задоволення потреб та інтересів дітей;
- самостійність по відношенню до держаних структур;
- органи самоврядування.

До ознак, за якими означені утворення різняться відносять: відсутність у діяльності розвиненої централізованої структури, офіційно оформленого членства і сплати членських внесків, налагодженої системи самоуправління.

Отже, громадська дитяча організація є «особливим типом громадського об'єднання, діяльність якого не суперечить Конституції, законодавству держави та користується підтримкою державних структур» [86,с.136].

Об'єднання дітей та молоді виникають на основі їх природного прагнення бути прийнятими суспільством у якості його повноправних членів. Дослідники зазначають, що це прагнення знаходить своє вираження у спрямованій в соціум активності. Форми, у які може втілюватися ця активність, можуть бути різними, але більшість дітей та молоді воліла би доводити своє право на визнання діяльності, яка є корисною для суспільства.

Дитячі громадські об'єднання - «особливий соціальний інститут, який має особливі можливості для громадянської соціалізації зростаючої особистості завдяки обов'язковому і неформальному включенню членів суспільства у соціально значиму діяльність, а також завдяки управлінню діяльністю об'єднання у відповідності з демократичними процедурами» [56,с.21]. Цінності, які є базовими для дитячих громадських організацій і культивуються у членів об'єднання, є й соціальними цінностями - цінності проживання певного етапу життя; демократичні цінності; цінності творення в ім'я добра, людини, майбутнього. Погодимося із думкою Н.Коляди про те, що в дитячих організаціях «не менше заслуг перед суспільством, ніж у інших

основних інститутів соціалізації особистості (сім'ї, школи, різних позашкільних освітньо - виховних заходів), і вони реально допомагають дітям увійти до такого мінливого світу цивілізованими людьми. Взаємодіючи на партнерських засадах з держаними органами і установами, суспільними рухами, дитячі організації вирішують найважливіші проблеми дітей, допомагаючи їм в соціальній адаптації, створюючи умови для їхньої соціалізації» [36,с.180]. Дитячі об'єднання активно включають дітей у життя суспільства, що дозволяє їм набути соціального досвіду повноцінної громадянської діяльності.

Дитячий громадський рух нині варіативний: за кількісними показниками, юридичним статусом, організаційно-правовими формами, масштабами функціонування, цілями та змістом діяльності. У дитячому громадському об'єднанні, як соціальній інституції, кожна дитина чи юнак має можливість засвоїти досвід соціальних відносин, розкрити свої можливості, проявити ініціативність, активність, творчість у соціально значущих справах. Тут «діти беруть участь у реальних справах, розширюють сферу безпосереднього позитивного соціального досвіду і спілкування, задовольняють потребу прийняття рішень у власних інтересах. У цій сфері реалізуються особистісно-партнерські рівноправні відносини дитини і дорослого, змінюється статус дорослого в організації (лідера, організатора, координатора, виховника), їхня спільна творчість підпорядкована насамперед інтересам дитини, активізується соціальна діяльність» [6,с. 5].

Г.Балюк, О.Безпалько, О.Лісовець, Т.Окушко[4;6;48;54] та інші дослідники, аналізуючи соціально-педагогічний феномен дитячого руху та діяльності дитячих об'єднань і організацій, звертають увагу на те, що вони створюються і функціонують на основі добровільності, свободи, єдності інтересів з метою спільної реалізації своїх прав, прагнень, творчої ініціативи. В Україні їх діяльність регламентується Конституцією та чинними законодавством, зокрема - статтею 1 Закону України «Про об'єднання

громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Концепцією екологічної освіти в Україні.

Чимало дослідників наголошують на тому, що «суб'єктна роль дитячого руху стосовно виховання представлена інноваційним впливом на практику виховання; реалізацією та народженням нових соціально-педагогічних, психологічних ідей, теорій, що сприяло розвитку педагогіки, зокрема - теорії виховання; оновленням, удосконаленням, демократизацією та гуманізацією методики виховання загалом, виховної діяльності державних освітніх закладів; позитивним впливом на систему підготовки педагогів до виховної діяльності - основи виховання» [90, с.13].

Дитяче об'єднання приваблює дружньою атмосферою; емоційним комфортом; можливістю вільного спілкування, самореалізації; унікальним простором особливих, гуманних стосунків між дорослими та дітьми, що реалізуються через досягнення соціально вагомих цілей у процесі спільної діяльності, колективної співтворчості з метою формування соціально цінного досвіду зростаючої особистості, тобто ці об'єднання виступають реальними суб'єктами реалізації їх соціальних прагнень та вияву дитячої ініціативи. Р.Охрімчук зазначає, що у «дитячих організаціях має бути своя соціальна ніша, а перспективні цілі - допомогти дітям знайти способи застосування своїх сил і можливостей, заповнити вакуум у реалізації дитячих інтересів, зберігаючи при цьому свої підходи» [57, с.11].

Процес виховання у дитячій організації буде ефективним за умови визначеної мети спільної діяльності, наявних можливостей самореалізації, надбання певного досвіду, розширення соціальних стосунків, підготовки до дорослого життя. У реалізації виховного потенціалу дитячих громадських об'єднань дослідники виокремлюють такі компоненти, як:

- створення належних умов для соціалізації дитини (формування соціальної компетентності, готовності до реалізації різних соціальних ролей: соціальна творчість, розвиток дитячого самоврядування, волонтер сто тощо);

- розширення поля самореалізації дитини, прагнення до успіху (оптимізація стилю взаємовідносин, створення позитивного психологічного клімату, атмосфери підтримки, взаємодії, співробітництва);

- формування кращих особистісних якостей, дотримання етичних норм, виховання моральності, почуття прекрасного через засвоєння культурних здобутків;

- прагнення до ідеалу, досягнення обраної мети, здійсненого вибору; важлива роль у реалізації цього компонента «належить дорослому лідеру, педагогу, координатору, який, впливаючи на дитини через низку значущих для неї подій, стимулює її розвиток на основі рефлексії того, що відбувається у цілеспрямованій діяльності» [90, с. 9].

Сучасні тенденції екологічного виховання, у тому числі й формування екологічного світогляду, пов'язані з розумінням природи як суспільної, так і особистої цінності. Нині турботливе ставлення до природи повинно бути невід'ємною часткою світогляду кожної людини, громадянина, адже екологічний досвід не дається від народження, а набувається, удосконалюється, продовжується протягом життя.

Одним із важливих компонентів екологічного світогляду є екологічна діяльність. При цьому чітко виражений практично-орієнтований характер носить саме практична діяльність, оскільки «передбачає заміну навчання абстрактного, відірваного від життя, спрямованого на зубріння теоретичних знань, на освіту шляхом діяльності, яка збагачує особистий досвід дитини, передбачає засвоєння способу самостійного пізнання оточуючого світу» [89, с.92]. У системі формування екологічного світогляду зростаючої особистості велике значення мають громадські організації екологічного спрямування. Екологічні дитячі організації - це організації, діяльність яких спрямована на формування екологічного мислення, екологічного світогляду, природовідповідної поведінки, розуміння особливостей взаємодії людини і природи, своєї відповідальності за стан довкілля, оволодіння навичками природоохоронної діяльності тощо.

Громадська організація Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» нині є єдиною дитячою природоохоронною організацією, що має всеукраїнський статус. Вона об'єднує громадян України, дитячі та юнацькі організації природоохоронного спрямування. Заснована у квітні у 1999 р. за сприяння Всеукраїнської екологічної ліги для виконання спільних завдань сфері покращення екологічної ситуації в країні та формування нового екологічного світогляду громадян нашої держави. Спілка є членом Національної ради молодіжних організацій України, нараховує понад 40 тисяч членів віком від шести до вісімнадцяти років, які активно долучаються до розв'язання регіональних екологічних проблем. За даними Олени Пащенко, координатора цієї спілки, нині функціонує 100 міських, 125 районних, 125 сільських осередків у 350 містах і селах України.

Метою її діяльності визначено виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи з дітьми та молоддю, їх участь у дослідницькій роботі та природоохоронних акціях, допомога новому поколінню в усвідомленні себе частинкою світу, в якому ми живемо. Через розвиток екологічного світогляду, організація розкриває перед дитиною, молодою людиною багатоманітність світу природи як життєвого середовища людини, дає глибоке розуміння екологічних процесів, необхідності збереження чистоти природи, цілісності, відновлення її багатств.

Осередок «Екологічної варті» складається із шкільних варт, членам яких є 6-8 учнів, які займаються спільною природоохоронною роботою, вивченням довкілля, просвітництвом. Кожен член організації виконує свої доручення. Варти мають різні назви і напрямки роботи («Едельвейси», «Соловейки», «Екологічні рейнджери» і т.п.).

«Екологічна варта» працює за двома діючим програмами: «Екологічна варта власного майбутнього» і «Програма громадської підтримки молоді, схильної до природоохоронної діяльності». Ці програми розгорнуті у річних планах, основні розділи яких відображають організаційну і практичну сфери

діяльності. Місцеві осередки на основі плану всеукраїнської організації складають свій, враховуючи місцеву специфіку.

Планування Всеукраїнської «Екологічної варті» передбачає такі основні розділи:

- організаційно-методичне забезпечення діяльності;
- практична природоохоронна робота;
- залучення дітей та молоді до науково-дослідницької роботи;
- проведення освітньо-виховних заходів;
- співпраця з органами влади, місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями, засобами масової інформації;
- поширення інформації про діяльність організації;
- робота з батьками;
- міжнародне співробітництво.

Головними завданнями екологічного виховання й формування екологічного світогляду особистості в «Екологічній варті» є такі:

- ознайомлення з природою та природними явищами;
- розвиток умінь установлювати причинно-наслідкові зв'язки між природними явищами;
- формування первинних уявлень про природне різноманіття нашої планети;
- формування розуміння того, що людина - частина природи, що вона повинна берегти, охороняти й захищати її, що у природі все взаємопов'язане, що життя людини на Землі залежить від навколишнього середовища;
- виховання уміння правильно поводитися у природі, любові до неї, бажання берегти її;
- розвиток пізнавальних інтересів вихованців, допитливості, пізнавальної мотивації;
- формування пізнавальних дій, розвиток уяви, творчої активності, ініціативи;

- формування первинних уявлень про об'єкти, властивості й зв'язки об'єктів навколишнього світу;

- розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, спостережливості, здатності аналізувати, порівнювати, виокремлювати найбільш характерні, суттєві ознаки предметів та явищ навколишнього світу; уміння встановлювати найпростіші зв'язки між предметами та явищами, робити первинні узагальнення;

- виховання моральних, патріотичних почуттів, усвідомленої причетності до світу природи.

Однією із вагомих складових діяльності Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна Варта» є організація системного навчання лідерів: «Школа лідера-еколога» [63, с.307] (теоретичні та практичні заняття з методики організаційної роботи з метою формування організаційних умінь і навичок, необхідних для практичної діяльності, здійснення пропагандистської природоохоронної роботи).

Досліджуючи проблеми довкілля, Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» намагається знайти найефективніші шляхи для їх розв'язання. Реалізуючи програмні завдання, спілка перш за все керується так званим великим екологічним правилом, суть якого полягає у гармонійній взаємодії Природи, планети Земля й людини. Вчені описують чотири типи відносин між людиною і природою, які спостерігалися за період їх взаємодії.

Перший тип - аморальне відношення (підпали лісів, безконтрольна вирубка лісових масивів, забруднення водойм, убивство тварин, вивіз сміття у природне середовище тощо).

Другий тип - утилітарне відношення, у наш час цей тип є найбільш поширеним (природа розглядається виключно як сировинна база, ресурси, необхідні для підтримки благополуччя, отримання матеріальної вигоди).

Третій тип - наукове, теоретичне відношення (справжній вчений не думає про вигоду, своє завдання він вбачає в пошуку об'єктивних законів природи, непорушних основ, на яких стоїть Всесвіт).

Четвертий тип - естетичне відношення (милування природою).

О.Пащенко вважає, що перший і другий тип відносин людини й природи є неприйнятним, а третій і четвертий - недостатнім. Єдиним достойним відношенням людини до природи може бути, за висловом В.Вернадського, «утвердження людського начала в космосі і космічного, тобто, божественного в людині» [7, с.12].

Тільки людина - вінець природи може як знищити Землю, так і врятувати її. Екологічне правило - це також і закономірність, за якою людина може визначити кількість ресурсів, які доцільно використати, неможливо вимагати від природи більше, ніж вона може дати навзаєм. Простіше кажучи: скільки взято, стільки ж потрібно й поповнити. Але у наш час, час необмежених ресурсів, людина їх використовує неконтрольовано, споживацьки аморально ставиться до природи. Нині планета настільки забруднена, що природа не витримує засилля сміття й повертає під час буревіїв, ураганів, цунамі чи інших стихійних лих. Тобто, екологічне правило запроваджене самою природою, тому не варто зловживати її добротою, потрібно уже зараз її берегти, відновлювати, турбуватися про неї.

Останнім часом у світі відбуваються процеси екологізації моральної свідомості людини, змінюються ціннісні орієнтації, створюється така система цінностей, у яку входять як соціальні, так і природні елементи; у цьому випадку природа отримує статус самостійної цінності й неповторності. Як зазначає А.Лазаренко, ціннісне осмислення природи виражає нерозривну єдність людини й суспільства з природою. Людина й суспільство «виступають як елементи єдиної системи «природа-суспільство», поза яким їх існування неможливе; однак при цьому інтереси природи висуваються на перший план, отримують пріоритет над інтересами суспільства, включаються в сферу моралі» [43,с.61]. При такому підході природа у новій системі моральних цінностей виступає як ціль, а не як засіб, що прямо пов'язано з новим розумінням суті людини як істоти природної. Постає питання про моральне відношення людини до природи, про особливості цього

відношення, про розширення сфери дії традиційних, звичних форм моральної регуляції (норм, принципів, цінностей, ідеалів тощо).

Серед правил і принципів екологічної етики дослідники цієї проблеми наголошують такі: моральна позиція у відношенні людини до природи перш за все повинна бути гуманістичною, тобто у якості пріоритету вбачати як благо людини, так і благо природи; принцип партнерства, відношення до природи з любов'ю, повагою, турботою.

Діяльність «Екологічної варті» базується на засадах системного підходу - поєднанні екологічного виховання із практичною роботою, освітніми розвивальними заходами, науково-практичними дослідженнями, розвитку самоврядування та лідерських якостей. З метою залучення дітей та підлітків до природоохоронного руху проводиться щорічний Всеукраїнський фестиваль екологічної творчості «Свіжий вітер»; випускаються серії книжок «Екологічна освіта і виховання», «Граємо у природі», «Природоохоронні акції». Протягом останніх п'яти років реалізовано такі проекти та програми:

- програма «У злагоді з природою»;
- програма «Екологічний форум дітей та молоді України»;
- програма «Щорічний всеукраїнський конкурс «До чистих джерел»;
- програма «Екологічний форум дітей та молоді України»;
- програма «Цикл семінарів для молоді «Школа лідера-еколога».

Реалізовані всеукраїнські заходи:

- засідання «Діти України на варті довкілля»;
- Фестиваль кращих дитячих ініціатив «Виховання патріотизму через природоохоронну роботу»;
- Фестиваль екологічної творчості молоді «Свіжий вітер» на тему «Екологічна стежина»;
- екологічні навчально-виховні семінари з питань виховання екологічного світогляду як невід'ємної складової патріотизму;

- видання інформаційних матеріалів (серія плакатів, збірок) для розповсюдження серед громадських організацій, навчальних установ, бібліотек.

Спільно з активістами Всеукраїнської екологічної ліги проведено практичні акції: «На варті довкілля рідного краю», «Прибери планету», «Первоцвіт», «Посади дерево», «Струмочок, річечка, ріка», «Збережи ялинку», «Допомога птахам» тощо.

Екологічне правило навчає нас тій істині, що у світі все взаємопов'язане, у період глобальних екологічних криз, природних катаклізмів ми бачимо, що у переважній більшості це справа рук людини. Тому нині світ потребує зміни ціннісних орієнтирів, нового екологічного світогляду, уміння передбачати наслідки, які обов'язково настануть після того, як велике екологічне правило порушене. Саме тому у змісті екологічного виховання, формування екологічного світогляду зростаючої особистості має превалювати система певних цінностей. Власне, такий, ціннісний підхід, покладений в основу виховних програм «Екологічної Варти». Діяльність цього об'єднання екологічно спрямована, активно, наочно демонструє, як можна вдосконалювати та якісно змінювати екологічні програми, спрямовувати їх у духовно-практичне освоєння довкілля. Екологічний світогляд у цьому випадку є тим універсальним, адаптивним, оптимізаційним інструментом, завдяки якому досягається єдність природних і соціальних еволюційних процесів, спрямованих на досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи.

Висновки до розділу I

У сучасному світі, коли екологічні проблеми набули глобальних масштабів, перед людством постає питання необхідності зміни ставлення до природи, переходу від споживацького ставлення на еволюційний рівень, який передбачає гармонію взаємин людини і природи. Важливим чинником у цьому процесі є підвищення рівня екологічного світогляду, освіченості, грамотності, відповідальності зростаючої особистості в екологічній сфері.

Основою екологічного світогляду особистості вважають екологічну свідомість. Вона є специфічною формою суспільної свідомості й знаходиться в відносинах взаємозв'язку і взаємообумовленості зі всіма іншими її формами. У сучасній науковій літературі існують різні варіанти визначення цього поняття. Узагальнюючи погляди О.Грошовенко, В.Крисаченка, І.Сагайдака та ін. дослідників, термін «екологічна свідомість» розуміємо як сукупність екологічних уявлень людини чи суспільства про закономірності й раціональні способи взаємодії з природним середовищем, взаємозв'язки в системі людина-природа.

У найелементарнішому розумінні слова світогляд - це сукупність поглядів людини на світ і сенс життя. Поняття «світогляд» у науковій літературі трактується як система поглядів на світ і місце у ньому людини, ставлення людини до дійсності, що її оточує та до самої себе. сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають узагальнене бачення, розуміння світу, місця людини у ньому й разом з тим певні життєві позиції, програми поведінки, дії людини. Екологічний світогляд визначається як система взаємопов'язаних компонентів: сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають загальне бачення людиною свого місця в довкіллі; життєві позиції, програми поведінки, дії у соціальному і природному середовищі, що дозволяє уникнути порушення природної рівноваги в системі «людина-суспільство-природа». До критеріїв формування світоглядної позиції особистості О.Безпалько та Н.Демешкант відносять когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий.

У розробку проблеми формування екологічного світогляду вагомий внесок здійснили такі вчені, як В.Акопян, Н.Демешкан, Г.Кремечек, В.Крисаченко, В.Куценко, Я.Лазаренко, М.Мальований, О.Пащенко, які вважають, що сформований екологічний світогляд здатен вивести суспільство на новий, конструктивний рівень розвитку. У дослідженнях В.Березан, Т.Гончарової, Т.Гуменникової, Н.Коляди, Н.Корпач, О.Лісовця, С.Люленко, Т.Окушко, Р.Охрімчук, Ю.Поліщук, О.Якименко розкрито проблему екологічного виховання у дитячих організаціях як у загальному контексті, так і стосовно специфіки формування екологічного світогляду, застосування оптимальних форм, методів, принципів у ВДГО «Екологічна варта». Роботи О.Пащенко, О.Пруцакової, О.Сокуренько, О.Стегній, Н.Пустовіт, Н.Чиренко, Г.Ярчук висвітлюють практичні аспекти формування екологічного світогляду, використання досвіду дитячих організацій у педагогічному процесі сучасної початкової школи: підвищення екологічної грамотності, розвиток навичок раціонального й бережливого ставлення до природи, формування гуманної позиції по відношенню до природи.

Ваговою ланкою у процесі формування екологічного світогляду зростаючої особистості є дитячі об'єднання екологічного спрямування, діяльність яких скерована на розвиток екологічного мислення, виховання природовідповідної поведінки, відповідального ставлення до природи. Серед таких організацій найбільш потужною є дитяча Всеукраїнська спілка «Екологічна варта», яка об'єднує дітей, підлітків і молодь, небайдужих до проблем довкілля. Пріоритетом у її діяльності є проведення природоохоронних акцій у поєднанні з просвітницькою роботою на засадах збалансованого розвитку особистості.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ СПІЛКИ «ЕКОЛОГІЧНА ВАРТА» ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Принципи виховання екологічного світогляду зростаючої особистості в концепції організації «Екологічна варта»

Сучасні громадські екологічні організації займають вагоме місце в екологічному вихованні дітей та молоді, оскільки є ефективними у контексті реалізації тих завдань, які висуває перед сучасним суспільством нова парадигма освіти, потреба грамотної, духовно розвиненої особистості - носія екологічного світогляду.

На думку С.Левківа, значущою умовою підвищення ефективності процесу формування екологічного світогляду є залучення дітей та підлітків до громадського екологічного руху, складовою якого є дитячі та молодіжні громадські організації. «Виступаючи носієм нових екологічних цінностей, громадський рух сприяє духовному зростанню, становленню нових ідеалів і орієнтирів у взаємодії з природою» [45, с. 64].

Будь-який вид діяльності, у тому числі природоохоронної, опирається на низку принципів та переконань. Екологічний світогляд є вищим і узагальненим рівнем відносин людини з природою, своєрідним контролером поведінки й діяльності людини, його формування займає провідне місце у виховній концепції «Екологічної варти» (базова програма «Екологічна варта власного майбутнього», «Програма громадської підтримки молоді, схильної до природоохоронної діяльності», «Школа вартового лідера»). За твердженням видатного українського педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського, аби дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу, читати її мову, берегти її багатства, потрібно прищеплювати ці почуття ще з раннього дитинства, розвивати у школі та поза школою. Саме на це спрямована діяльність «Екологічної варти», яка метою екологічного

виховання визначає формування екологічного світогляду та мислення дітей і молоді на основі активної життєвої позиції.

Оскільки формування екологічного світогляду, турботливого ставлення до всього живого - одне із нагальних завдань сучасного виховання, програма «Екологічної варти» пропонує його вирішувати шляхом включення дітей та молоді у практичну природоохоронну діяльність. Навчати дитину розуміти й любити природу, значить виховувати її як людину моральну, для якої трудова й виробнича діяльність буде пов'язана з відповідальністю за її екологічні наслідки.

В основу формування екологічного світогляду «Екологічною вартою» покладене розуміння значимих залежностей і зв'язків, які існують у світі природи, взаємодії живої та неживої природи, людини та природи. Окрім того, екологічне виховання й формування екологічного світогляду в організації, яку ми аналізуємо, розглядають також як один із вагомих аспектів соціалізації особистості, тобто активного пристосування до середовища проживання, прийняття і відповідальне виконання законів існування людини в природі та суспільстві. Н.Чиренко стверджує: «дитячі громадські об'єднання повинні будувати зміст своєї діяльності, орієнтуючи підлітків на формування картину світу, поглядів та переконань, осмислення значення власного «Я» та людини в системі взаємин. В іншому разі дитячі громадські об'єднання не зможуть виконати свого призначення, тобто повноцінно готувати дітей та підлітків до життя в суспільстві [90, с.11].

Процес соціалізації включає:

- формування умінь здійснювати різноманітні ролі, без яких неможлива безболісна й безпечна взаємодія людини і природи;
- розвиток певних оціночних суджень, норм і соціально-значимих мотивів поведінки;
- сформованість уміння передбачати наслідки своєї поведінки, дій, екологічна рефлексія.

Дослідники зазначають, що навіть елементарна екологічна культура передбачає певну ступінь філософського осмислення світу, яке починається з дитячих років. Тож програма «Екологічної варти» дозволяє використовувати для формування екологічної культури, як складової екологічного світогляду, найбільш сприятливий, сензитивний період, що охоплює дитячі та юнацькі роки.

Програма також спрямована на осмислення дитиною себе як частинки навколишнього світу, віднайдення впевненості у своїй значимості, усвідомлення громадянської відповідальності за свої дії, почуття людської гідності, розуміння цінності життя як найбільшого подарунку природи.

Програма екологічної діяльності орієнтована на те, щоб виховати активну екологічно усвідомлену особистість, яка свій дім, двір, вулицю, село чи місто бачить екологічно впорядкованими й безпечними, розуміє екологічні ситуації та враховує їх у своїй поведінці, переконана в тому, що заслуговує на екологічно безпечне життя.

Формування екологічного світогляду й, відповідно, екологічної позиції дитини передбачає осягнення й реалізацію нею своїх прав та обов'язків по відношенню до себе самої, своїх рідних, рідному краю, Батьківщині, планеті Земля. Р.Литвак наголошує на тому, що «дитяча організація виступає соціальною групою дітей та дорослих, які спільно реалізують конкретну мету... і сприяє особистій орієнтації дитини» [90, с.14]. Тож участь дітей та молоді в громадській екологічній організації передбачає дотримання певних педагогічних принципів: добровільності; природовідповідності; індивідуально-особистісної орієнтації виховання; зв'язку навчання з життям; свідомості; творчої активності й самостійності, гуманізму; сумісної діяльності й ін. [15;23;24]. Саме на ці загальні принципи опирається програма «Екологічна варта власного майбутнього»; свою діяльність організація вибудовує на принципах: єдності (усі ми є частиною природи); поваги до природи (кожна жива істота має право на життя); співпраці (розуміння і взаємодія з природою, а не її завоювання); любові й турботливості (щастя -

не у матеріальних речах); охорони природи (для людини нищо бути причетною до зникнення якогось виду тварин, рослин, нищення природи); збереження свого коріння (земля без нас може існувати, а ми без неї - ні); безпосереднього досвіду (досвід - кращий вчитель; щоб любити і розуміти природу й самого себе, потрібно затратити час на її безпосереднє пізнання); любові до свого краю (вивчення, збереження, плекання природи свого краю).

Охарактеризуємо більш детально основні принципи виховання екологічного світогляду зростаючої особистості в «Екологічній варті».

Принцип добровільності означає свободу вибору, демократизм, рівноправне й добровільне членство в громадській організації у відповідності з власними інтересами, участь у самоврядуванні. Характеризуючи цей принцип, дослідники звертають увагу на «визнання особистості дитини найвищою цінністю, метою і суб'єктом виховного процесу; повагу до гідності дитини, потенційних можливостей її особистості; спрямованість системи діяльності (її цілей, завдань, змісту, форм і методів) на інтереси і потреби дітей; формування самосвідомості дитини, її активного ставлення до себе та світу; створення реальних можливостей для вибору дітьми видів і змісту діяльності; забезпечення дитині можливості вільно висловлювати свої погляди, повага її прав на свободу думки, отримання і передачі інформації; право дитини вибирати і бути обраною до всіх органів управління об'єднанням; можливість кожного члена об'єднання користуватись матеріальною базою і засобами; повагу до інших дитячих організацій та об'єднань, діяльність яких не має асоціального характеру» [90, с.14].

Принцип природовідповідності наголошує на тому, що діяльність дитячої організації екологічної спрямованості повинна базуватися на розумінні природних і соціальних процесів, узгоджуватися із загальними законами природи й людини, як її органічної частки. Цей принцип передбачає культивування певних етичних установок по відношенню до природи, екологічне знання, мислення і поведінку. Також принцип природовідповідності вимагає, аби зміст, методи і форми діяльності

організації враховували необхідність певної статевої та вікової диференціації. Членство в «Екологічній варті» сприяє формуванню в дитини почуття відповідальності як за свій власний розвиток, так і стан і подальший розвиток довкілля, аби зростаюча особистість усвідомлювала себе: громадянином Всесвіту; могла аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, які існують між природними та суспільними процесами; мала почуття причетності до природи й соціуму як її частини; усвідомлювала себе як суб'єкта, що торить ноосферу.

Логічним продовженням принципу природовідповідності є *принцип культуровідповідності*, який полягає у тому, що діяльність організації повинна ґрунтуватися на культурних, загальнолюдських цінностях, через досягнення цінностей і норм національної та етнічної культури. Цей принцип вимагає постійної рівноваги з оточуючим соціумом, тобто необхідність урахування динаміки змін в суспільстві. Культурологічний підхід, на думку Н.Корпач, «обумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою, розвивається на основі засвоєної ним культури, вносить у неї щось принципово нове - стає творцем нових елементів культури. Засвоєння особистістю культури як системи цінностей є розвитком самої людини та її становлення як творчої особистості» [38, с.106].

Важливим елементом екологічної культури є система цінностей людини, яка дозволяє не тільки задовольнити потреби, але й слугує певним орієнтиром у повсякденному житті. Емоційно-ціннісне відношення до природи визначається не тільки певним набором знань, але й розвитком мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій, оцінних суджень. Ціннісний принцип спрямований на розвиток у вартівців особистих цінностей, адекватних загальнолюдським і суспільно-значимим. Реалізація цього принципу забезпечує гармонійні взаємостосунки кожного члена організації з довкіллям та інтеграцію особистості в екологічну культуру суспільства.

Принцип гуманізації наголошує олюднення системи організації через реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в процесі діяльності,

врахування потреб та інтересів дитини, виховання на ідеях гуманізму, любові, доброти. Гуманістичний світогляд, який у своїй основі містить синтез духовного й раціонально-розумного начал, є принципово важливим етапом у розвитку людської суті саме тому, що у світоглядних основах дозволяє уникнути безмежної розмитості уявлень про людську багатоманітність. Зауважимо, що у сучасній науці немає однозначного розуміння поняття «гуманізм». Найчастіше під гуманізмом розуміють «комплекс ідей, світогляд, пов'язані з визнанням людини вищою цінністю, із захистом її фундаментальних прав і свобод, утвердженням її творчого й перетворювального призначення у світі» [52,с.67]; зміст цього поняття конкретизують як цінність людини, її право на щастя, розвиток та проявлення своїх позитивних здібностей, на свободу й відповідальність; область розповсюдження - життя світу й суспільства; спосіб реалізації - вільна й відповідальна участь.

Оскільки ідеї гуманізму поділяє багато людей, то це робить його суспільним явищем, певною програмою соціальних перетворень. Соціальний характер гуманізму проявляється в тому, що він утворює загальнолюдську основу культури. Ця властивість гуманізму пояснюється природністю тих якостей, які його породжують. Гуманізм звернений до людини як такої з даними їй від народження властивостями, що є спільними для всіх людей та об'єднують їх у світове співтовариство. Центральне місце серед цих загальнолюдських якостей займає людяність, гуманізм.

Гуманність означає співчуття, турботу й увагу до іншої людини, прагнення до покращення середовища існування людей, а також належне, добре відношення до всього живого. Кожна людина у більшій чи меншій мірі є людяною. Пізнання цієї якості, реалізація в осмисленій дії ідентифікує людину як гуманіста. При цьому факт усвідомлення людяності означає не просто розуміння чогось доброго в собі, але прийняття певних зобов'язань перед самим собою: жити осмисленим життям; дотримуватися

загальноприйнятих норм моралі та права; культивувати гуманістичні цінності; плекати естетичні смаки; берегти довкілля.

Отже, якщо людина за основу своєї діяльності у якості пріоритету бере гуманність і гуманізм, то вона керується принципом гуманізму. В «Екологічній варті» цей принцип реалізується через особистісно-орієнтований підхід у процесі діяльності. Актуалізація і задоволення індивідуальних інтересів дитини потрібні у комплексі з актуалізацією усього загальнокультурного потенціалу зростаючої особистості, а особистісно-орієнтований підхід дає можливість розвитку особистості дитини та сприяє становленню духовно-моральних цінностей, емпатії. Діяльність «Екологічної варті» багато в чому спрямована на розвиток такої форми емпатії, такої емоційної чуйності, яка викликає почуття співпереживання усьому живому, спонукає надавати допомогу, підтримку, проявляти турботу.

Принцип сумісної діяльності означає, що у процесі такої діяльності її учасники отримують можливість ліпше пізнати один одного, зблизитися, набувають досвід спілкування у колективі. Принцип заснований на «реалізації діяльнісного підходу у вихованні особистості, який полягає у розумінні того, що дитина не готується до майбутнього життя, вона уже живе реальним нинішнім життям» [37,с.4]. І їй потрібна та діяльність, яка є цікавою, творчою, адекватною її потребам: ігрова, трудова, дозвіллева, творча й т.п.

Принцип диференціації передбачає створення умов для особистості дитини оптимальним для кожної способом, темпом і об'ємом, відбором змісту, форм і методів діяльності, урахування специфічних позицій дітей та дорослих (перш за все батьків, творчих учителів, наставників) у діяльності організації.

Принцип системності вимагає розглядати діяльність організації не тільки як самостійної системи, усі елементи якої взаємопов'язані й знаходяться у взаємозалежності, але і як частину іншої системи (наприклад дитячої обласної, районної, міської/сільської екологічної організації), яка

багато в чому впливає на її функціонування. Тільки через системний підхід можна забезпечити цілісність становлення особистості дитини, яка сама по собі також є системою, яка існує у відношеннях з іншими, подібними системами. Загалом, цей принцип стверджує, що неможлива взаємодія тільки з одним елементом системи, взаємодія - завжди комплексний процес і здійснює вплив на всю систему.

Принцип інтеграції розглядається не тільки як основа діяльності екологічної організації, але передбачає і її взаємопроникнення у життя найближчого соціального оточення, школи, освітній процес, які дають цілісне уявлення про світ, збагачують особистість новим знанням, передбачають виникнення між ними цілісних взаємозв'язків. Реалізація цього принципу у діяльності «Екологічної варти» полягає у здійсненні таких інтеграційних процесів, як «інтеграція форм організації життєдіяльності членів та виховних впливів, через які реалізується формування екологічної світогляду, у єдину синергетичну систему, де кожна форма набуває специфічної відповідної функції для ефективного реалізації цього процесу; інтеграція вікових і соціальних груп членів організації у єдину функціональну систему, спрямовану на розвиток та соціалізацію кожної дитини» [38,с.107]. Дослідники також звертають увагу на взаємозв'язок сімейного виховання й екологічного виховання у дитячій організації; інтеграцію культури особистості кожної дитини чи підлітка із субкультурою колективу членів організації.

Принцип індивідуально-особистісної орієнтації виховання та сомореалізації означає визнання кожного члена організації активним суб'єктом виховного процесу, творчий пошук оптимальних варіантів виховних впливів, адекватних можливостям, уподобанням та особливостям дитини (індивідуальний підхід, система заохочень, опора на родину, школу, ціннісні орієнтації дитини тощо). Велика увага приділяється розвитку мотиваційної сфери вихованців, навичок прийняття екологічно доцільних рішень, вибору екологічно безпечних стратегій діяльності у доквіллі, умінь

практично застосовувати набуті екологічні знання, користуватися джерелами екологічної інформації; стимулювання й заохочення ініціативи й активності у природоохоронній діяльності.

У формуванні світоглядної позиції вартівців вагомим значення також набуває і *принцип опори на інтерес, зв'язку з життям*. Виховна система «Екологічної варти» передбачає чимало заходів, пов'язаних із працею, залучення вихованців до різноманітних видів суспільно корисної діяльності (озеленення, прибирання, догляд за рослинами чи тваринами, волонтерська діяльність тощо).

Одним із важливих принципів є також *красознавчий*, який дає можливість вихованцям більш повно зрозуміти місцеві, регіональні та глобальні екологічні проблеми. Однак, неможна обмежувати цей принцип лише знанням природи рідного краю. Проводячи дослідницьку роботу, члени «Екологічної варти», наприклад, можуть здійснити аналіз конкретних фактів позитивного чи негативного впливу людини на природу в даній місцевості та простежити їх зв'язок із більш глобальними проблемами. Тобто, виконання завдань цього напрямку програми спрямоване на формування у членів організації розуміння глобальних екологічних проблем. Розвиваючи турботливість про природу рідного краю, своєї держави, утверджується думка про те, що Земля - наш спільний дім і турбота про умови життя ній - спільне завдання для усіх нас.

Включення в природоохоронну діяльність, розвиток ціннісно-орієнтованих умінь і навичок, плекання позитивних емоцій, оптимістичного погляду на світ, позитивної Я-концепції, творча взаємодія дітей та дорослих, взаємоповага та взаємопідтримка сприяють самореалізації зростаючої особистості, дозволяють розвивати кращі особистісні якості дитини.

Однією із основоположних ідей, якою керується «Екологічна варта» у виховних підходах до зростаючої особистості, формування її ціннісних орієнтацій і, відповідно, екологічного світогляду, є ідея цілісності природи. Знання про зв'язки у природі важливі як для формування позитивного

світогляду, так і для виховання відповідального відношення до збереження природи. Тому серед засобів пізнання природи пріоритетним є безпосереднє цілеспрямоване спілкування з природою.

У процесі різнопланової діяльності «Екологічної варти» та формування екологічного світогляду її членів особливе місце займає *принцип романтики та гри* (яскрава емоційна забарвленість, емоційна насиченість творчих і суспільно корисних справ; використання виховного впливу символіки, атрибутики, ритуалів; ігрові форми й прийоми в організації діяльності, особливо молодших вартівців; розвиток фантазії, креативності, творчості).

Реалізація принципів екологічного виховання в діяльності «Екологічної варти» передбачає обов'язковість дотримання указаних принципів, їх комплексність та рівнозначність. Успіх їх реалізації у великій мірі залежить від спеціальних знань, досвіду, майстерності, особистості керівника організації.

2.2. Символіка «Екологічної варти» як відображення її філософії

Як уже зазначалося, проблема взаємодії людини і природи, збереження екологічної рівноваги набуває нині особливого значення. Людство нарешті почало усвідомлювати, що споживацьке відношення до природи, посилення негативного впливу на довкілля може стати неконтрольованим і незворотним.

Вирішення цих проблем потребує змін у світоглядних орієнтирах, об'єднання зусиль науковців, органів державної влади, навчальних закладів, громадських екологічних організацій. Однією із таких організацій є Всеукраїнська екологічна ліга, метою діяльності якої визначено формування нового природоохоронного менталітету. Ліга стала засновником Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта», її осередки функціонують у всіх регіонах України. Діяльність цієї організації базується на сповідванні філософії екології, що передбачає виховання свідомих, екологічно грамотних громадян держави Україна, формування екологічного світогляду

зростаючої особистості, відповідальності за збереження й оновлення природи. Виховні орієнтири «Екологічної варти», її філософія відображені в символіці-емблемі та гімні.

Поняття символіки трактується як «сукупність або система символів (умовних знаків), з допомогою яких відображаються події, явища, поняття, ідеї, які використовуються певною групою осіб, організацією, громадським чи політичним утворенням, державою» [31, с.335]. Символізація відіграє значну роль у процесі людського пізнання світу, символ і символіка є важливою складовою культури народу. Форми дій, обумовлені середовищем, закодовані у людській пам'яті. Дослідники зазначають, що засвоєння символів середовища мотивують особистість до відповідних дій, регулюють поведінку в природі. Тому такої ваги набуває і формування у дітей та підлітків адекватного усвідомлення символіки природи та символічних дій природному середовищі.

Однією із основних проблем розуміння поняття символу є його багатозначність і універсальність. Один із укладачів французького «Словника символів» Ж.Шевальє, розкриваючи у передмові специфічний характер поняття символу, пише: «Вдень і вночі, коли ми розмовляємо, послуговуємося жестами, бачимо сни, кожен із нас свідомо або несвідомо користується символами. Вони надають форми нашим прагненням і бажанням, підштовхують нас до дій і нових починів, моделюють нашу поведінку, лежать в основі наших успіхів і невдач... Всі науки, природні й гуманітарні, мистецтво з усіма його напрямками — все, що становить культуру людства, на своєму шляху зустрічається з символами. Всі вони мають об'єднати свої зусилля, щоб розгадати таємницю символів і звільнити енергію, сконцентровану в них. Мало сказати, що ми живемо в світі символів, — світ символів живе в нас» [51, с.90].

У науковій літературі символ розглядається і як вагома філософська категорія, і як один із важливих механізмів у культурі; як певна сукупність знаків, без яких неможливе розуміння людства. У своїй книзі «Проблеми

душі нашого часу» Карл Юнг зазначає: «Я в жодному разі не розумію під символом алегорію чи простий знак; швидше я розумію під ним якийсь образ, який повинен, наскільки це можливо, охарактеризувати лише неявно передбачувану природу духу» [31, с.9].

Древні філософи, аналізуючи природу символу, стверджували, що мова символів неоднозначна, загадкова, містична. Вона має щонайменше сім ключів до відкриття своєї таємниці, її розгадки і розуміння. Тобто, існує декілька підходів до одного і того ж символічного матеріалу, із за кожним із них ховається різний зміст і значення, різні грані існування. Однак, значеннєві компоненти того чи іншого символу доповнюють один одного, поглиблюють зміст основного поняття. З цього приводу цікавою є думка про те, що: «Спочатку символом завжди був предмет, поділений на дві частини... Двоє людей зберігали кожний одну з двох частин: господар і гість; той, хто позичив гроші, і боржник; двоє паломників; двоє, що люблять одне одного і розлучаються на довгий час... При новій зустрічі вони об'єднували дві частини символу в одне ціле, знову підтверджуючи таким чином свою любов, дружбу, узи гостинності або боргу честі ... Символ ... містить у собі водночас дві ідеї: розлуки і нової зустрічі. Він нагадує про єдність, яка була втрачена і яка знову може бути відновленою» [51, с.91].

Символіка є одним із елементів філософії, ідеології тієї чи іншої організації, оскільки є її своєрідним репрезентантом, маркером, візитною карткою. За допомогою символів організації екологічного спрямування висловлюють свої ідеї, цілі, завдання, поглиблюючи значимість того, що символізується. Одним із засобів, завдяки якому досягається мета є своєрідний емоційний супровід, асоціативний ряд значеннєвих компонентів того чи іншого символу.

Філософія «Екологічної варти» побудована на традиційних українських концептах розуміння природи як храму, у якому слід поводитися належним чином. Загальновідомо, що однією із фундаментальних складових українського менталітету є архетипи - стародавні «автентичні цінності,

підсвідомі колективні уявлення, що закладаються у свідомість нації століттями, і передаються від покоління до покоління через досвід та успадковуються біологічно, втілюються у певних образах, символах, міфах» [51, с.91].

Дослідники стверджують, що архетипи пронизують усе духовне життя суспільства і на рівні підсвідомого впливають на світобачення й світорозуміння, забезпечують зв'язок між поколіннями, цінність етнічної культури. Вони формуються упродовж століть відповідно до природно-кліматичних умов, географічного положення народу, його історій тощо.

Серед засадничих архетипів української ментальності виокремлюється архетип землі, в основі якого лежить відчуття глибокого емоційного зв'язку з природою, тісний духовний зв'язок із середовищем проживання, олюднення, одухотворення природи (мати-Земля, мати - Вода, степ широкий - брат і т.п.). Звідси й антеїзм, як одна із основною рисою української ментальності - любов до рідної землі, злитість з нею, визнання землі головною силою, що дає життя й забезпечує усім необхідним [51, с.93].

Емблемою всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» є коло, у нижній його частині - напис «Всеукраїнська дитяча спілка», у верхній - «Екологічна варта». В центрі кола розміщене схематичне зображення хлопчика (синім кольором) та дівчинки (жовтим кольором), які тримаються руками за лист калини (зелений колір). (ДОДАТОК А)

Ідея збереження природи виражається через зображення знаків - предметів, фігур, елементів живої і неживої природи.

Коло - символізує неперервність життя, біосферу, голубу планету.

Сонце уособлює світло, життя, достаток.

Руки людини зображують, коли прагнуть особливо підкреслити ідею бережливого ставлення до природи. Діти, які тримаються за руки символізують наші спільні зусилля з природоохоронної діяльності.

Калина. У центрі емблеми зображено зелений листок калини, як символ природи, життя, відповідальності людини. Калина - дерево українського

роду, символ батьківщини. З давніх часів наш народ опоетизовував цей кущ у легендах, піснях, оповідках. Відоме українське прислів'я каже: «Без верби і калини нема України». Її назва також символічна, адже у ній закодоване поняття вогню, сонця, жару. Легенда пов'язує калину з народженням Всесвіту, вогненної трійці: Сонця, Місяця і Зірки; тому й отримала таку назву (за старослов'янською Сонце - Коло).

В емблемі «Екологічної варти» переважає зелений, голубий, жовтий кольори, які символізують безпеку й чистоту нашої планети.

Зелений колір асоціюється з весною, природою, життям.

Синій та голубий - з небом, водою, чистим повітрям, духовністю.

Жовтий символізує багатство стиглих ланів пшениці, щедрість Сонця.

Гімн спілки: «Діти сонця» (сл. О. Вратарьова муз. Ю. Шевченка) закликає вартців о творчої діяльності, ініціативи, згуртованості.

Щодо трактування символіки назви «Екологічна варта», то лексема «екологічна» стосується до екології, що у вузькому значенні означає середовище, у більш загальному - науку, що вивчає закономірності взаємовідношень між організмами і довкіллям. Слово «варта» у словниках пояснюється як загін, гурт людей (переважно озброєних), що охороняють кого-, що-небудь; сторожа, чата, конвой; вартування - перебування десь протягом певного часу для охорони кого-, чого-небудь: патруль.

В ідеології «Екологічної варти» екологія як елемент культури являє собою базові цінності, які формують світогляд і активну життєву позицію дітей та молоді.

Отже, філософія «Екологічної варти», її основні постулати тісно пов'язані з традиційною українською культурою, архетипами, символами. Органічне поєднання актуальних національних інтересів з укоріненими в українській ментальності цінностями, сприяє реалізації цілей виховних програм організації, формуванню екологічного світогляду дітей та молоді.

2.3. Форми та методи виховного впливу в процесі формування екологічного світогляду особистості у дитячій спілці «Екологічна варта»

У процесі формування екологічного світогляду особистості «Екологічна варта» використовує практично усі методи виховання та розвитку, оскільки в структурі кожного з них є можливості для формування відповідального ставлення до природи. Дослідники зазначають, що метод «зумовлює моделювання цілей діяльності дитячого об'єднання, які є віддаленими у перспективі, спонукальними до добровільної діяльності у колективі. Метод реалізується через форми планування діяльності. Перспектива може бути близькою, середньою, віддаленою, відповідно, існують плани діяльності об'єднань - щотижневі, щомісячні, річні, та перспективні програми діяльності. Дитячі об'єднання широко використовують цю організаційну форму» [90, с.15].

Програми «Екологічної варти» побудовані таким чином, аби форми й методи виховного впливу на вихованців підпорядковувалися:

- розвитку екологічної відповідальності як особистісної якості;
- формуванню наукового підходу до розгляд й аналізу сучасних екологічних проблем;
- відпрацюванню моделей відповідальної поведінки у природі у повсякденну практику взаємодії з природою;
- наданню можливостей для прояву самостійності, ініціативи, співробітництва, здатності приймати екологічно відповідальні рішення;
- розвитку готовності постійно відкривати й досліджувати довкілля, підтримувати його екологічно сприятливий стан; забезпечення прямого спілкування з природою.

Організація використовує такі форми й методи роботи, які дають змогу вартівням відчувати себе органічною часткою природи, усвідомити вагомість власної та колективної праці, спрямованої на захист довкілля.

Якщо звернутися до досвіду формування екологічної свідомості зростаючої особистості в умовах діяльності «Екологічної варті», то у цьому процесі умовно можна виокремити певні етапи, пов'язані із віковими особливостями вартівців. На цьому наголошують у своїх працях О.Панагушина, О.Пащенко, О.Якименко [58; 60-63;88]. Так, увага наймолодших членів об'єднання через різноманітні заходи переважно спрямовується на розвиток умінь бачити й розуміти красу природи; на основі цього формується не тільки естетична споглядальна потреба, але й потреба турботливого ставлення до природи, її охорони, відновлення; на наступному етапі, члени об'єднання включаючись у різні форми екологічної діяльності, вартівні усвідомлюють, що природа - це не щось відокремлене від людини, людина - її органічна частка, через спілкування із природою людина виховує в собі кращі моральні якості; мета заключного етапу - становлення екологічної відповідальності дітей та молоді як основної якості особистості на основі системних знань про екологічні проблеми сучасності та можливості концепції сталого розвитку сучасної цивілізації та довкілля. Таким чином, екологічний світогляд, екологічна свідомість формуються через поступове пізнання довкілля, практичне включення у вирішення багатьох екологічних проблем сучасності.

Погодимось із думкою окремих дослідників про те, що досі «неподоланою залишається одна із суттєвих суперечностей процесу формування екологічного світогляду зростаючої особистості: розрив між високим рівнем екологічної освіти та практичним застосуванням знань у конкретних життєвих ситуаціях» [64, с.218]. Тобто, сучасна екологічна освіта, на жаль, є дещо однобокою, бо формує світоглядні позиції зростаючої особистості з точки зору місця та ролі людини в природі, часу на всебічне вивчення екологічної проблематики не вистачає, не завжди у повній мірі використовуються такі методи, як проведення дослідів, екскурсій, рольові ігри, спостереження у природі, тобто ті методи, які передбачають прийняття певних рішень, аналіз і оцінку ситуацій, які «сприяють формуванню патернів

(взірців) екологічно доцільної поведінки; вимоги до рівня засвоєння навчального матеріалу з екологічної проблематики більше спрямовані на удосконалення загальнонавчальних інтелектуальних умінь, але не практичних навичок екологічної поведінки» [70,с.99]. Специфічний зміст освіти, фрагментарні природоохоронні акції, часто призводять до деформованих уявлень школярів про роль людини у зміні довкілля, розумінні вагомості особистої причетності до тих процесів, які нині відбуваються у природі, виваженості екологічної поведінки. У педагогіці все більша увага звертається на необхідність пошуку нових, дієвіших форм та методів роботи з вихованцями у поєднанні із традиційними. Г.Балюк, Л.Гринів, В.Барякін, В.Терлецький [4;13; 77; 80] та ін. говорять про те, що нові підходи до формування екологічно свідомої особистості варто будувати з огляду на положення чинних міжнародних та державних документів, які регламентують екологічну сферу: Рамкова конвенція ООН про зміни клімату (1992), Угоди про збереження та охорону природи (1991-2008), рішення Ради ЮНЕСКО про оголошення декади освіти в інтересах збалансованого розвитку (2005), Стратегія Європейської Економічної Комісії (2005); Конституція України (ст. 50), Закон України Про охорону навколишнього природного середовища (1991), Закон України Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030р. (2019), Концепція екологічної освіти України (2021) та ін. Ці документи наголошують на необхідності освітньої політики, яка посприє чіткій злагодженості дій людей у досягненні мети сталого розвитку, згуртування суспільства у забезпеченні екологічно доцільної взаємодії з природним середовищем.

У цьому контексті досвід «Екологічної варти» потребує вивчення і впровадження, оскільки спрямований не тільки на формування певних екологічних знань, але перш за все на практичну природоохоронну роботу. Формування екологічного світогляду зростаючої особистості, за твердженням О.Пашенко, найбільш доцільне через її залучення у різні види

діяльності, завдяки чому вона навчиться приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність. Екологічна культура, поведінка, свідомість формуються на основі знань, практичних навичок, естетичних переживань. Л.Черевко особливо наголошує на тому, що «вихованець повинен навчитися співпереживати живій та неживій природі, важливо у свідомість дитини закласти відчуття довкілля як великого спільного дому, у якому ми всі живемо» [85,с.23].

Тож практична природоохоронна робота членів «Екологічної варти» передбачає проведення всеукраїнських екологічних заходів, участь у вирішенні гострих екологічних проблем певного регіону або населеного пункту, здійснення традиційних акцій, пов'язаних із озелененням, очищенням водойм, території, збереження флори й фауни, допомоги тваринам: вивчення лікарських рослин свого краю, участь у еко суботниках і екодесантах; виготовлення годівниць для пташок; виготовлення захисних щитів для молодих дерев; висадження молодих дерев, квітів на вулицях міста, у парках і скверах та ін.. Досить часто такі соціальні ініціативи вартівців набувають нового змісту, наприклад, у рамках проведення акції «Замість ялинки - зимовий букет!» члени об'єднання виготовляли ялинкові композиції, зимові букети, новорічні іграшки, подарунки для воїнів АТО, поранених бійців, які лікуються у госпіталі та їх родин. Реалізуючи міні-проект «Старим речам - нове життя», діти під керівництвом дорослих зі зношеного одягу шили для наших солдат теплі валянки, які волонтери відправили взимку в зону бойових дій.

Діти та молодь активно долучаються і до оновлення програм спілки. Зокрема, програми «Екологічний форум дітей і молоді України», яка стала змістовою основою технологій виховної роботи в умовах сьогодення. Реалізація завдань цієї програми сприяє не тільки розширенню практик екологічного виховання в сучасних умовах, але й патріотичного, громадянського виховання підростаючого покоління. Її мету актуалізують такі завдання: «формування активної громадянської патріотичної позиції;

підвищення рівня соціальної компетентності молоді з питань патріотизму, виховання ціннісного ставлення до довкілля рідної країни через організацію заходів, спрямованих на патріотичне виховання дітей і молоді та залучення учнівської молоді до заходів у різних регіонах України; формування лідерських якостей дітей та молоді; залучення дітей та молоді до природоохоронного руху, до науково-дослідної діяльності в громадській організації; сприяння мотивації дітей та молоді на подальше використання набутих знань та умінь у суспільному житті; вдосконалення методичного забезпечення діяльності дитячих громадських організацій» [61, с.27].

Важливою ознакою програм «Екологічної варти» є їх інноваційність - удосконалення наявних та пошук нових концепцій, підходів до реалізації програмних завдань, оновлення змісту, форм, методів організації діяльності, виховних впливів з метою розвитку творчого потенціалу вартівців, формування їх світоглядної позиції, екологічно доцільної поведінки. Серед інноваційних технологій у діяльності цього об'єднання виокремлюють проблемні, ігрові, проектні тощо.

Розкриваючи особливості структурування цієї програми, розробники наголошують духовно-ціннісний критерій, тобто спрямованість екологічного виховання на формування системи цінностей особистості - патріота своєї землі через комплексне поєднання різних форм роботи, заходів з вирішення окреслених виховних завдань.

Наприклад, однією із традиційних форм роботи в «Екологічній варті» є засідання - семінари «Діти України на варті чистого довкілля». Вартівці готують виступи для обговорення, де вказані конкретні природоохоронні справи, які проводили регіональні осередки організацій спілки. Представляючи власні напрацювання, учасники обмінюються досвідом, виробляють стратегію подальшої природоохоронної діяльності. (Інформація про діяльність Чернівецької обласної організації ВДС «Екологічна варта» представлена у ДОДАТКУ Д).

Акцентуючи реалізаційно-цільовий критерій програми, розробники особливу увагу звертають на готовність суб'єктів до креативності у вирішенні завдань програми, оптимізації напрямків діяльності, пошуку шляхи її оновлення для досягнення бажаного результату. Прикладом може слугувати фестиваль кращих дитячих ініціатив «Виховання патріотизму через природоохоронну роботу». Учасники не тільки здійснюють спільний пошук шляхів розв'язання регіональних екологічних проблем, а й реалізують соціально значиму спрямованість власної природоохоронної діяльності через свої доробки і такі форми роботи, як дискусії, презентації, тренінги, а також інтерактивні форми - екологічні ігри та створення екологічних стежок (виставка робіт із зазначеної тематики; презентація книг «Еко-казок»; вистави екологічного театру, наприклад, інтермедії «Реве та стогне Дніпр широкий...»), проведення тематичних лекцій (ДОДАТОК Г «Матеріали до тематичних лекцій»).

Ефективність програми та напрямків діяльності за її завданнями визначає практично-результативний критерій (унаслідок чого в світоглядних орієнтаціях, поведінці дітей відбуваються позитивні зміни, які ведуть до самореалізації особистості, усвідомленої природоохоронної діяльності). Особливої ваги набуває інформування підростаючого покоління про екологічні проблеми. Важливо підкреслити той факт, що у діяльності «Екологічної варті» не просто констатується та чи інша проблема, а наголошуються можливості й шляхи вирішення означених проблем. В.Калінін вважає: «Якщо діти не бачать позитивних прикладів вирішення проблем, якщо освіта не даватиме їм можливості знайти власний досвід вирішення екологічних проблем на рівні своєї сім'ї, своєї школи, своєї місцевості – це приведе до апатії, зневіри у власні сили, зниженню соціальної активності. Отже, в екологічній освіті...повинні бути збалансовані «світлі» і «темні» аспекти проблеми стану і охорони навколишнього середовища...» [28,с.21]. Основою формування свідомого відношення до природи є знання про неї. Ознайомлення дітей та підлітків зі світом природи у програмах

«Екологічної варти» спрямоване на вирішення одного із вагомих завдань: допомогу усвідомити себе активним суб'єктом природи, суб'єктом світу у якому вони живуть (знання про довкілля, формування екологічного світогляду, екологічне мислення, екологічна культура, її практичні навички, екологічна поведінка тощо).

Серед основних напрямків ознайомлення дітей з природою в «Екологічній варті» є сприяння формуванню цілісної картини довколишнього світу. Через це відбувається засвоєння дітьми системи знань про природу, про існуючі у ній зв'язки, формування екологічних уявлень, ціннісних основ ставлення до світу, усвідомлення впливу діяльності людини на природу. На основі цих знань виховуються гуманні почуття, практичний позитивний досвід спілкування з природою. Науково - дослідницька діяльність пов'язана з вивченням популяцій рідкісних видів флори й фауни, занесених у Червону Книгу; відновлення екосистем після господарської діяльності людини, проведення фенологічних досліджень.

Навчальну й розвивальну мету програм також реалізують екскурсії у природу, які передбачають виготовлення гербаріїв, опис рідкісних рослин, спостереження за фауною, удосконалення навичок екологічної поведінки, засвоєння правил поведінки у природі: у лісі, на водоймі, поводження з вогнем тощо.

Однією із дієвих практичних форм роботи в «Екологічній варті» є Всеукраїнські конкурси проектів дитячих громадських об'єднань та організацій «Дитячі соціальні ініціативи - Україні!», а також конкурси-захисти екологічних проектів з активним застосуванням практико-орієнтованих методів. Юні екологи презентують дослідження з переробки й вторинного використання паперу: дослідження паперу, вивчають таємниці його виробництва, секрети використання, як відбувається переробка паперу і його підготовка до вторинного використання. Конкурси виробляють навички спілкування, дослідницької діяльності, уміння вести предметну дискусію, відстоювати свої погляди, захищати результати власних науково-практичних

природоохоронних досліджень. Зауважимо, що характер спілкування на екологічні теми в «Екологічній варті» носить неформальний характер і спрямований як на інформування, так і на трансляцію знань, умінь, цінностей, ідеалів, способів дії.

Проект - це самостійна практико-орієнтована робота інтегративного характеру, якою вихованець вирішує не тільки навчальні, а й соціальні, культурні, дослідницькі завдання: дослідження місцевих екологічних проблем, таких як очищення рік, облагородження й естетичне оформлення дитячих ігрових площадок, організація спостережень за екологічним станом місцевої водойми, утилізація й переробка побутового сміття, озеленення території тощо. Створення проектного продукту дає цінний досвід самоорганізації, сприяє розвитку самосвідомості та самостійності у прийнятті тих чи інших екологічних рішень. У зміст проектів бажано включати інформацію про стан природи рідного міста, села, краю, наприклад «На варті довкілля рідного краю», «Розв'язання гострих регіональних екологічних проблем», «Екологія нашого міста», «Авто й екологія», «Людина і довкілля», «Екопродукти» (ДОДАТОК В «Розроблення екологічних проектів»). Реалізуючи такі проекти, вихованці приймають самостійні рішення, вступають у певні стосунки з іншими людьми та природою, що сприяє формуванню екологічної самосвідомості особистості, екологічної грамотності, екологічного світогляду. Участь у програмах, проектах не тільки «урізноманітнює діяльність, а й надає зростаючій особистості відчуття корисності, соціальної значущості» [28,с.25].

Рівень розвитку екологічних знань, уявлень дітей та молоді, які є основою екологічного світогляду визначає пізнавальний критерій. Підвищенню рівня знань з екологічної проблематики сприяють навчально-практичні семінари, які традиційно проводяться на базі об'єктів природо-заповідного фонду України. Саме тут члени об'єднання отримують інформацію про принципи діяльності заповідників, національних парків, ботанічних садів, а також специфіку надання допомоги цим об'єктам та

співпраці з ними. Екокультурна діяльність представлена широким спектром творчих і пізнавальних майстер-класів, різноманітних заходів, спрямованих на відновлення природи.

Готовність особистості до повноцінної природоохоронної діяльності, сформованість її екологічного світогляду та екологічної поведінки у процесі засвоєння програмних завдань об'єднання визначає поведінковий критерій. Це реалізація свої знань, умінь і навичок, здійснення соціально значущої діяльності, конкретні результати, досягнення особистості у процесі її здійснення, появлення сформованих якостей на поведінковому рівні. Готовність до конкретних дій виявляється у створенні бригад «зелених патрулів»; проведені практичних природоохоронних заходів; акцій «Прибери планету», «Посади своє дерево», «Чисте довкілля - чисте сумління» тощо. Члени спілки є активними учасниками Всеукраїнського Дня довкілля (третья субота квітня), спільно з іншими громадськими організаціями проводять заходи, спрямовані на поліпшення стану довкілля: прибирання берегів річок, очищення водойм, озеленення територій, збереження заповідних об'єктів, поширення екологічних знань.

Однією з дієвих форм виховання екологічного світогляду зростаючої особистості є також еколого-просвітницька діяльність, яка здійснюється у партнерській взаємодії батьків, педагогів, школярів. Вона спрямована на формування екологічного мислення, небайдужого, емоційного відношення до екологічних проблем і розуміння глибини взаємозв'язків природи й людського суспільства. Ця робота здійснюється у таких напрямках:

- усний (виступ доповідача, наприклад, «Екологія і здоров'я», «Ланцюгова реакція екологічного забруднення»);

- наочний (візуальна інформація, створення фото й відеопродукції, виготовлення емблем на екологічну тематику, підготовка відеороликів, презентацій, кліпів, наприклад тематичних презентацій: «Ми - діти планети Земля», «Птахи та звірі України», «Рослини рідного краю», «Заповідні куточки України»);

- уроки пам'яті до дня трагедії на Чорнобильській АЕС, створення музею природи);
- художньо-публіцистичний (синтез публіцистики й мистецтва: робота із засобами масової інформації, проведення екологічних свят, робота агітбригади «Еколог», аукціон екознань, конкурси екологічного спрямування: розробка кросвордів, ребусів, чайнвордів і т.п.).

Загалом, в еколого-просвітницькій роботі використовуються ігрові форми занять, у тому числі змагальні, рольові, ситуативні, імітаційні. Ігрова діяльність стимулює високий рівень зацікавленості й емоційне включення її учасників в екологічну проблематику. (ДОДАТОК Б «Цикл екологічних ігор «Граємо разом у природі»).

Як бачимо, традиційними формами роботи в осередках «Екологічної варти» є практичні акції, бесіди, конкурси, семінари, тренінги, конференції, фестивалі, слухання. Серед традиційних напрямків еколого-просвітницької роботи у діяльності «Екологічної варти» простежуються й новітні, зумовлені викликами сучасності - навчання технологіям релаксації: від найпростіших до комплексних; розвиток навичок самоорганізації раціонального дозвілля; еколого-дозіллєва терапія для дітей з особливими потребами, людей похилого віку тощо.

До найбільш поширених методів виховання в «Екологічній варті» відносять словесні, наочні, практичні. Зауважимо, що вагомою умовою ефективного формування екологічного світогляду дітей та молоді, їх відповідального ставлення до природи разом з використання різноманітних форм і методів, є виконання вихованцем повного циклу діяльності, яка включає орієнтаційний, виконавчий та контрольний (дієвий) компоненти. Ефективний метод формування екологічного світогляду - це метод, який дозволяє бачити екологічні проблеми, грамотно їх аналізувати, пропонувати прийнятні шляхи їх вирішення, брати активну участь у природоохоронній діяльності. Цьому сприяє безпосередня діяльність в природі. Спільною започатковано літні екологічні табори, де органічно

поєднується відпочинок і практичні природоохоронні заходи, наукові дослідження, творча робота, різноманітні експедиції, екскурсії та багато інших цікавих справ. Важливим є і те, що вартівці у кожній такій акції можуть здійснювати самонавчання, поглиблювати рівень екологічних знань, удосконалювати практичні уміння й навички, розвивати лідерські якості, розширювати свій екологічний кругозір.

На думку Т.Іванової, задача формування екологічного світогляду, тобто перебудови людської свідомості, нині потребує «зміни сформованої життєвої парадигми, зміни мислення, реформування старих і становлення нових духовних інститутів суспільства, культурної революції в людських якостях. Зміна ідеології - дуже складний процес. Але він необхідний для виживання цивілізації...; свідоме розуміння людиною свого місця і ролі в природі сприятиме осягненню глобальності екологічних проблем людства та можливості їх розв'язання спільними зусиллями [35,с.61].

Досвід виховної діяльності дитячої спілки «Екологічна варта» є важливим у контексті формування самодостатньої особистості, людини з високими показниками громадської активності й екологічної відповідальності. Саме в позашкільній діяльності учні якнайбільше виявляють свій потенціал, свої особистісні якості; у творчій співпраці з дорослими та однолітками формують набувають екологічних умінь і навичок, будують власний світогляд.

Комплексність програм «Екологічної варти», органічне поєднання освітньо-пізнавальної, конкурсної, ігрової, проектної, практичної діяльності є важливими у процесі формування екологічного світогляду, екологічного виховання дітей та молоді. Використання різних форм і методів роботи, розвитку пізнавально-практичного інтересу, діяльнісного потенціалу особистості сприяє формуванню у неї гуманного розуміння світу, належного відношення до природи, її збереження та примноження.

Висновки до II розділу

Всеукраїнська спілка «Екологічна варта» об'єднує дитячі та юнацькі організації природоохоронного спрямування. Метою організації є виховання екологічно свідомої особистості шляхом проведення екологічної роботи з дітьми та молоддю, їх участі в дослідницькій роботі та природоохоронних акціях, допомога підростаючому поколінню в усвідомленні себе частинкою світу, довкілля. Функціонує за принципом самоуправління - дорослі координують діяльність дітей та молоді, допомагають їм.

Ідеологія організації відображена у її символах: емблемі, гімні, гаслі, основні значеннєві компоненти яких розкривають мету, завдання й основні напрямки діяльності. У своїй діяльності організація керується принципами гуманізму, відкритості, добровільності, творчої ініціативи. Основні напрямки діяльності включають: участь в організації й проведення природоохоронних, відновлювальних, просвітницьких та інших заходів, спрямованих на захист довкілля, екологічну освіту, озеленення території тощо. Успіх формування екологічного світогляду в «Екологічній варті» заснований на синергетичних підходах, а його ефективність зумовлена принципом системності, який є основою саморозвитку. Кінцевою метою формування екологічного світогляду зростаючої особистості є розуміння людиною необхідності берегти захищати природу як основу життя та благополуччя нинішнього й прийдешніх поколінь. Важливу роль у цьому процесі відіграє наступність, безперервність, цілісність екологічного виховання.

Екологічне виховання в дитячих організаціях екологічної спрямованості передбачає надання можливості кожній дитині брати участь у природоохоронних заходах, що сприяє не тільки підвищенню рівня обізнаності у сфері екології, формуванню екологічного світогляду, а й розкриття лідерського потенціалу. При цьому в «Екологічній варті» використовують системний підхід, що поєднує екологічне виховання з науково-практичною роботою, освітніми, просвітницькими заходами, упровадженням системи самоврядування та розвитку лідерських якостей.

Висновки

Формування екологічного світогляду зростаючої особистості в умовах сучасних екологічних криз є однією із актуальних наукових проблем. Її теоретичні аспекти були об'єктом дослідження як зарубіжних (А.Швейцер, О.Леопольд, Г.Снайдер), так і вітчизняних науковців (В.Акопян, О.Безпалько, Н.Демешкант, О.Дідков). Роль світоглядного чинника у житті особистості й суспільства обґрунтовується у працях В.Крисаченка, О.Пащенко, Н.Пустовіт, О.Пруцакової та ін.

Автори сучасних досліджень, присвячених проблемі екологічного виховання зростаючої особистості, особливу увагу звертають на вагомість педагогічного аспекту діяльності сучасних громадських дитячих організацій, розкриттю специфіки та особливостей виховної системи діяльності екологічних дитячих об'єднань, зокрема формування екологічного світогляду.

Однією із найбільших громадських організацій, що опікується проблемами довілля й об'єднує дітей, підлітків та молодь є Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Аналіз наукової літератури засвідчив, що діяльність цієї організації висвітлюється як з теоретико-методологічного боку (праці О.Балдинюк, О.Безпалька, Т.Гуменникової, Н.Корпач й ін.), так і методичного: зміст, форми, методи, засоби формування світоглядної позиції дітей та молоді у дитячому об'єднанні (Н.Коляда, О.Лісовець, Т.Окушко, Р.Охрімчук, О.Пащенко, Н.Чиренко та ін.).

У науковій літературі поняття «світогляду» розглядається з різних точок зору, узагальнено його можна визначити як сукупність певних поглядів, оцінок, принципів, що визначають бачення, розуміння світу, місця людини у ньому, а також життєву позицію, поведінку, дії людини. Світогляд розвивається через спостереження, пізнання і практичну діяльність. На цьому наголошують сучасні дослідники, цілком слушно стверджуючи, що світогляд - це перш за все те, що залишається у свідомості індивіда після практичного

застосування засвоєних знань, системи цінностей, оволодіння навичками практичної роботи.

Формування екологічного світогляду тісно пов'язане із розвитком екологічної свідомості, яка, власне, і визначає відношення особистості до довкілля. Це складний комплексний процес, який залежить від низки факторів: усвідомленого сприйняття довкілля, розуміння необхідності бережливого ставлення до природи, збалансованого використання її багатств.

Становлення екологічного світогляду зростаючої особистості визначається змістом і характером знань про природу. Щоб екологічне виховання не було пустопорожнім, обов'язково потрібно формувати екологічну свідомість, про що йдеться в роботах О.Дідкова, З.Заварської, Т.Окушко та ін.. На думку авторів, екологічно сформована особистість, знаючи, яку шкоду приносять природі ті чи інші дії, виробляє своє відношення до цих дій і вирішує для себе питання про їх правомірність, моральність, допустимість. Якщо людина є екологічно компетентною, то норми й правила екологічної поведінки будуть мати під собою твердий фундамент і стануть її переконаннями. Тож формування екологічного світогляду необхідно здійснювати у процесі безпосереднього екологічного виховання, основними ланками якого є сім'я, дитячі дошкільні установи, школа, позашкільні освітні установи, дитячі організації екологічної спрямованості, літні табори тощо.

Повноцінне формування екологічного світогляду зростаючої особистості здійснюється у взаємозв'язку навчального процесу та позанавчальної діяльності. Всеукраїнське дитяче громадське об'єднання «Екологічна варта» у науковій літературі розглядається як самодостатня педагогічна система, спрямована на екологічне виховання і розвиток особистості. Особливостями його діяльності є орієнтація на інтереси самої дитини; вільний вибір діяльності; позитивна взаємодія у тандемі «дорослий - дитина»; практична зорієнтованість виховного процесу; залучення дітей до добрих справ; набуття позитивного соціального досвіду в процесі

дослідницької роботи, природоохоронних акцій тощо. Зважаючи на те, що в сучасних умовах нові світоглядні екологічні установки стають суспільною необхідністю, вагомість формування екологічного світогляду важко переоцінити, нині це часто переростає у більш важливе завдання, ніж будь-які інші.

Основними напрямками діяльності спілки є: проведення традиційних природоохоронних, відновлювальних та інших заходів, спрямованих на захист довкілля; дослідження проблем довкілля, екологічна освіта; науково-практична робота; організація інформаційно-довідкової, просвітницької роботи, здійснення освітньо-виховних заходів; формування здорового способу життя; волонтерство, благодійна діяльність; розвиток лідерських якостей; реалізація програм екологічної спрямованості як міжнародного, так і всеукраїнського, місцевого рівня.

У своїй діяльності «Екологічна варта» використовує системний підхід: поєднання екологічного виховання з практичними справами; такі основні принципи, як принцип добровільності, гуманізму, творчої ініціативи, взаємодопомоги, самоврядування.

Філософію цієї організації втілюють її символи: емблема (форма - коло, у верхній частині якого напис: «Всеукраїнська дитяча спілка», у нижній - «Екологічна варта»; у центрі кола - схематичні зображення хлопчика/ синім кольором і дівчинки/ жовтим кольором, що тримаються руками за зеленний калиновий лист), гімн («Діти сонця»), гасло (Станьмо на варті власного майбутнього!). Велике смислове навантаження несуть символічні компоненти емблеми: коло-символ безперервності життя; калина - символ України; хлопчик і дівчинка - майбутнє України; синій колір символізує чистоту неба та прозорість джерел; жовтий - багатство ланів і щедрість сонця; зелений - життя.

Процес формування екологічного світогляду набуває ефективності за умови активної форми, відповідного змістового наповнення та використання різноманітних форм, методів і прийомів роботи. У діяльності «Екологічної

варті» широко практикуються наочні, практичні, словесні методи виховання, а також метод проектів. Основними формами організації роботи з дітьми та підлітками у процесі формування екологічного світогляду є масові, групові та індивідуальні. Найбільш поширеними формами такої роботи є екологічні акції різноманітного характеру, екскурсії, свята.

Отже, досвід «Екологічної варті» у формуванні екологічного світогляду зростаючої особистості повинен всіляко вивчатися, упроваджуватися в практику, оскільки дозволяє оновити сучасні підходи до екологічного виховання, свідомого ставлення до природи у всій її різноманітності, реалізації заходів з охорони, відтворення та раціонального використання природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Акопян, В. Екологічне самовиховання особистості/ В.Акопян // Вища освіта України. 2011. № 3. С. 67-73.
2. Акопян, В. Основні чинники формування екологічної свідомості особистості/ В.Акопян // Вища освіта України. - 2011. - № 2. - С. 41-47
3. Балдинюк О.Д. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: Навчальний посібник / О.Д.Балдинюк. - Умань: РЦ «Софія», 2012. - 192 с.
4. Балюк, Г. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку/ Г.Балюк // Право України. - 2011. № 2. - С. 85-94.
5. Белан В. Ю. Всеукраїнський урок екологічних знань: ініціатива громадських організацій / В.Ю. Белан, О.В. Пащенко, О.Р. Алієва // Екологічний вісник. – 2012. – № 5. – С.35-36.
6. Безпалько О.В. Особливості формування світоглядної позиції особистості і умовах дитячого об'єднання: монографія /О.В.Безпалько, О.В.Касьянова та ін.; наук.ред. Т.К.Окушко. - Кіровоград: «Імекс -ЛТД», 2015. – С.28-36.
7. Березан В.І. Теорія та методика роботи з дитячими і молодіжними організаціями: навч. посібник/ В.І.Березан. – Полтава: Друкарня ФОП Ткалич А.М., 2009. – 128 с.
8. Бех І.Д. Особисті цінності як духовне надбання людини/ І.Д.Бех // Виховання особистості : Підручник. - К.: Либідь, 2008. - 848 с.
9. Буяльська Н.П. Екологізація освіти - основа сталого розвитку / Н.П.Буяльська, С.Д. Цибуля, І. А. Костенко // Екологічний вісник. – 2012. – № 2. – С. 12-13.
- 10.Виговський В.І. Шляхи взаємодії соціального педагога з дитячими та молодіжними громадськими організаціями/ В.І.Виговський // Вісн. Житомирськ. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 24. – С. 151 – 153.
- 11.Гадючко Т.М. Екологічна освіта та наука. Неформальна екологічна освіта через проектну діяльність (з досвіду роботи загону «Вартівець» Олексіївської

- гімназії імені Б.Д. Грінченка Перевальської РДА Луганської обл.) / Т.М. Гадючко, І.В. Ярченко // Екологічний вісник. – 2012. – № 2. – С. 14-15.
12. Гончарова, Т. Дитячі громадські організації України – на захисті прав та інтересів дітей/ Т.Гончарова // Початкова школа. – 2000. – № 8. – С. 11–16.
13. Гринів Л.С. Розвиток еколого-економічної науки та освіти: нові вимоги, тенденції, пріоритети // Екологічний вісник. – 2010. – № 2. – С. 20-21.
14. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства : монографія / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; за наук. ред. В.П. Бега. – Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 679 с.
15. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / За ред. В. М. Бесчастного. – К.: Знання, 2007. – 415 с.
16. Грошовенко О.П. Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі I ступеня/ О.П.Грошовенко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. - 2017. - Вип. 2. - С. 96-100. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_2_19
17. Гуменникова Т.Р. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями: особистісно орієнтоване виховання : навч.-метод. посіб/ Т.Р.Гуменникова. – К.: Ізмаїл, 2009. – 177 с.
18. Демешкант Н.А. Екологічний світогляд як невід'ємна складова загального світогляду особистості/ Н.А.Демешкант // Нові технології навчання : науково- методичний збірник. Вип. 45. – Київ, 2006.– С. 147-151.
19. Демиденко О. І. Екологічне виховання учнів в позаурочний час/ О.І.Демиденко // Тиждень науки. Запоріжжя, 2008. Т.3. С. 14-16.
20. Дем'янюк О. Й. Екологічна освіта як складова природоохоронних знань суспільства // Екологічний вісник. – 2008. – № 1. – С. 20-21.
21. Держаний стандарт початкової освіти. Електронний ресурс. Режим доступу <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>

22. Димань Т.М. Екологічна освіта і виховання як духовно-моральна альтернатива/ Т.М.Димань // Екологія людини : підручник : затв. МОНУ. – Київ, 2009. С. 352-362.
23. Дитяче об'єднання: формування ціннісних ставлень особистості: наук.-метод. посіб. / А.Б. Зайченко, О.В. Кравченко та ін. – Кривий Ріг : Діоніс (ФОП Чернявський Д.О.), 2009. – 132 с.
24. Дитячі громадські організації / уклад.: Л.М. Мазуренко [та ін.]. – Харків: Основа, 2004. – 187 с.
25. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного: Довідник-посібник/ Р.М. Охрімчук, Л.В. Шелестова, О.В. Кравченко та ін. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 256 с.
26. Дідков, О. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості/ О.Дідков // Науковий вісник: Зб. наук. праць. - К., 2012. - Вип. № 63. - С. 471-478.
27. Дічек Н.П. Екофільна етика В. О. Сухомлинського: внесок українського педагога в закладання основ екологічної етики/Н.П.Дічек // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4. – С. 15-23.
28. Екологізація освітнього простору сучасної загальноосвітньої школи : монографія / Н.Пустовіт, О.Колонькова, О.Пруцакова та ін. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. –154 с.
29. Екологічна освіта, інформування громадськості, громадські рухи. Електронний ресурс. Режим доступу <http://www.nature.org.ua/rovno/11.htm>
30. Екологічне управління: підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О.Білявський та ін. – Київ : Либідь, 2004. – 432 с.
31. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. - 5-е вид. - КорсуньШевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. - 912 с.
32. Енциклопедія освіти / Головний редактор Василь Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

- 33.Заварська, З. Формування екологічної свідомості молодших школярів/ З.Заварська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій. Науковий збірник.- Вінниця: ТОВ «Мерьюрі-Поділля», 2019. - С.182-186.
- 34.Злочевський М.В. Національна екологічна політика: основні завдання/ М.В.Злочевський // Екологічний вісник. – 2010. – № 5. – С. 5-7.
- 35.Іванова Т.В. Екологічна освіта як базова складова екологічної політики держави/ Т.В.Іванова // Вісник національного авіаційного університету. Збірник наукових праць. Педагогіка. Психологія. 2017. №11. С.58-61.
- 36.Коляда Н.М. Дитячий рух як інститут соціалізації особистості: проблеми дорослого лідерства/ Н.М.Коляда // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – 2011. – Т. 13, ч. 1. – С. 179-187.
- 37.Копилець, Є. Екологічне виховання в туристському поході / Євген Копилець // Краєзнавство. Географія. Туризм. Шкільний світ : всеукр. газ. для вчителів. - 2011. - N 32 : Шкільний туризм. Вип. 8. - С. 3-7.
- 38.Корпач Н.І. Обумовленість методів виховання в дитячих організаціях принципами їх діяльності/ Н.І.Корпач // Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. Наука і сучасність. – Київ, 2006. – Т. 57. – С. 99–112.
- 39.Корпач Н. І.Теорія і практика соціально-педагогічної діяльності дитячих та молодіжних організацій : навч.-метод. посіб. - Вид. 2-ге, змін. й доповн. - Луцьк: Вежа-Друк, 2015. - 188 с.
- 40.Кремечек Г.А. Формування екологічного світогляду молоді - запорука майбутнього / Г.А. Кремечек, С.Г. Терлецька // Безпека життєдіяльності. – 2010. – № 5. – С. 28-30.
- 41.Крисаченко В.С. Екологія і культура : монографія / В.С. Крисаченко, С.В. Кримський, М.А. Голубець; АН УРСР, Ін-т філософії. – Київ : Наукова думка, 1991 (2011). – 260 с.

42. Куценко, В. Освіта: місце і роль у формуванні нового екологічного мислення в контексті вимог здорового життєвого середовища/ В.Куценко // Екологічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 9-10.
43. Лазаренко, А. Співвідношення стану довкілля, здоров'я населення та природоохоронного законодавства як показник якісного забезпечення екологічної безпеки в Україні/ А.Лазаренко // Право України. – 2008. – № 7. – С. 61-66.
44. Лазаренко, Я. Формування еколого-правового світогляду суспільства як засіб подолання кризового стану природного середовища (етапи та їх особливості)/ Я.Лазаренко // Право України. – 2006. – № 9. – С. 111-114.
45. Левків С.П. Взаємодія загальноосвітніх шкіл та громадських організацій екологічного спрямування як педагогічна проблема/ С.П.Левків // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С. 374-380.
46. Лисакова І.В. Гуманізація екологічної освіти: крок до освіти для збалансованого розвитку/ І.В.Лисакова // Екологічний вісник. – 2011. – № 6. – С. 26-27.
47. Ліпич І.І. Екологічна компетентність як продукт екологічної освіти та екологічного виховання/ І.І.Ліпич // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. - 2016. - Вип. 3. - С. 107-112.
48. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: Навч. посібник. – К.: Академія, 2011.– 256 с.
49. Люленко, С. Громадські природоохоронні організації та напрями їх екологічної діяльності/ С.Люленко // Молодь і ринок. 2017. № 3. - С.62-66.
50. Мальований М.С. Вплив екологічної свідомості населення на стан екологічної безпеки держави / М.С. Мальований, О.В. Харламова // Екологічний вісник. – 2012. – № 4. – С. 11-13.

51. Міщенко М.М. Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності (до актуальності методології архетипічного аналізу)/ М.М.Міщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філософія. Філософські перипетії. - 2014. - № 1130, Вип. 51. - С. 90-94.
52. Морально-етичні аспекти глобальних проблем сучасності // Етика. Естетика : навч. посібник / І. Є. Волошко, Р. М. Вечірко, Т. С. Пітякова та ін. - 3-тє вид., без змін. – Київ, 2007. С. 66-85.
53. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2018. – 206 с.
54. Окушко Т. К. Дитяче об'єднання як сприятливе середовище для формування світоглядної позиції підлітків/ Т.К.Окушко // Формування світоглядної позиції підлітків у дитячих об'єднаннях : зб. наук. праць. – К.: Ін-т проблем виховання, НАПН України, 2011. – С. 19–24.
55. Онопрієнко, В. Оновлення змісту екологічної освіти як педагогічна проблема/ В.Онопрієнко// Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 44-51.
56. Охрімчук Р. Дитячі об'єднання України / Р.Охрімчук., А.Зайченко, Л.Шелестова // Шкільний світ. - 2004. - черв. (№ 21-23).
57. Охрімчук, Р. Концепція дитячого руху в Україні/ Р.Охрімчук // Шкільний світ. - 2006. - № 48 (368). - С. 11-17.
58. Панагушина, О. Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій: монографія / О.Панагушина; за ред. Н.Слюсаренко. - Херсон: РІПО, 2010. - 248 с.
59. Пащенко О.В. Реалізація наскрізної змістової лінії в освіті «Екологічна безпека та сталий розвиток» для дитячих громадських організацій та об'єднань/ О.В.Пащенко // Формування програм щодо поводження з відходами для об'єднаних територіальних громад: проблемні питання та кращі практики: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології», (22-23 листопада).- 2018. - С.176-181.

60. Пащенко О.В. Програма тренінгових занять «Моя Україна: практичні дії на захист довкілля»/ О.В.Пащенко // Навчально-методичні матеріали для учасників еколого-освітніх заходів у рамках виконання Програми «Екологічними стежками рідної України». - 2018. Вип. 3. - 26 с.
61. Пащенко О.В. Роль соціальних ініціатив дитячих природоохоронних організацій у становленні громадянина/ О.В.Пащенко // Екологічний вісник. – 2015. – № 4. – С. 26-28.
62. Пащенко О.В. Формування екологічного світогляду підлітків в умовах дитячих природоохоронних об'єднань/ О.В.Пащенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2014. - Вип. 18 (2). - С.127-134.
63. Пащенко О.В. Формування соціальної ініціативності підлітків у виховній практиці дитячих об'єднань природоохоронного спрямування/ О.В.Пащенко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал. - 2014. - Том 4. - Вип. 4. - С.307-310.
64. Поліщук, Ю. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: монографія/ Ю.Поліщук. – Тернопіль : ТИПУ, 2005 (2013). – 432 с.
65. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua> > ...
66. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 р. Електронний ресурс. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua> > ..
67. Пруцакова О.Л. Духовно-світоглядні орієнтири екологічного виховного ідеалу/ О.Л.Пруцакова // Екологічний вісник. – 2010. – № 6. – С. 6-8.
68. Сагайдак І.С. Екологічний світогляд в стратегії сталого розвитку // Формування екологічного світогляду та культури безпеки студентів ВНЗ : монографія / І.С. Сагайдак, Н.Л. Авраменко, Т.М. Чорна. – К. : ТОВ «7БЦ», 2018. – С.20 - 41.

69. Семенюк, Н. Екологічна культура - необхідний фактор безпечної перспективи розвитку суспільства/ Н.Семенюк // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 14-21.
70. Сокурєнко О.О. Формуємо світогляд дитини в ігровій та дослідницькій діяльності: навчальний посібник/ О.О.Сокурєнко. - Миколаїв : МОППО, 2009. - 214 с.
71. Стегній, О. Екологічне виховання і освіта / О.Стегній // Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз. - К. : Академія, 2011. - С. 118-122.
72. Стецюк, К. В. Екологічна культура як джерело ціннісних орієнтацій освіти для збалансованого розвитку / К.Стецюк // Вища школа. – 2011. – № 7-8. – С. 96-103.
73. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки . Затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kntu.net.ua/.../Strategiya-nacional-no-patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-molodi-na
74. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 1. – С. 55–206.
75. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори: у 5т. - К. : Рад. школа, 1979-1980. - Т. 5.
76. Сучасний стан взаємодії органів управління освітою з молодіжними та дитячими організаціями Ураїни: результати дослідження (Ю.В. Ївженко). – К.: Четверта хвиля, 2010. - 168 с.
77. Сучасні екологічні проблеми та молодь : наук.-метод. збірник / під ред. В.М.Барякіна. – Запоріжжя : ЗДІА, 2011. – 262 с.
78. Сяська І.О. Сутнісні характеристики процесу формування екологічної свідомості особистості / Сяська І.О. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. - Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. - Вип. 16, кн. 3. - С. 202-211.

79. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: Монографія/ Г.С.Тарасенко. - Черкаси : Вертикаль, 2018. - 308 с.
80. Терлецький В.К. Криза патріотичної та екологічної просвіти молоді як одна з найголовніших причин інфляції національної державності / В.К.Терлецький // Екологічний вісник. – 2014. – № 5. – С. 11-12.
81. Федоренко О.І. Питання екологічного виховання та освіти населення / О.І.Федоренко // Екологічний вісник. – 2005. – № 3. – С. 16-18.
82. Філіпенко А.Б. Валеогічна культура і екологічне виховання/ А.Б.Філіпенко // Екологічний вісник. – 2008. – № 1. – С. 22-24.
83. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / Н.А.Пустовіт, О.Л.Пруцакова та ін. - К. : Педагогічна думка, 2008. - 64 с.
84. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні : монографія / Т.К. Окушко. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. – 318 с.
85. Черевко Л.А. Виховання екологічної свідомості та культури молодого покоління / Л.О.Черевко // Екологічний вісник. – 2013. – № 4. – С. 23-24.
86. Чиренко Н. В. Дитячі об'єднання як соціальний інститут виховання особистості: типологія, проблеми, організація діяльності / Н.В.Чиренко // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. - 2014. - № 4. - С. 136-140.
87. Шлімакова І.І. Програма еколого-психологічного тренінгу для старшокласників «Вісім кроків до природи» / І.І.Шлімакова // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 7-8. – С. 30-36.
88. Якименко О.Г. Громадський екологічний рух та його роль в соціалізації особистості / О.Г.Якименко [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://vuzlib.com/content/view/479/94>
89. Ярчук, Г. Екологічне виховання: сутність та основні напрями / Г.Ярчук // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 91-97.

90. Як сформувати світоглядну позицію особистості в дитячому об'єднанні: метод. посіб. / Пащенко О.В., Чиренко Н.В. та ін. - К. : Імекс-ЛТД, 2013. - 200 с.
91. Ярощук, Лілія. Методи виховання / Л.Ящук // Теорія та методика виховання: навч. посіб. - Бердянськ, 2019. - С.77-114.

ДОДАТКИ

Додаток А

Символіка Всеукраїнської екологічної ліги

Опис емблеми Всеукраїнської екологічної ліги

Форма емблеми – прямокутник. У центрі – дві стрічки синього та жовтого кольору та зображення калинового листка (зеленого кольору). Під малюнком напис великими літерами зеленого кольору: «ВСЕУКРАЇНСЬКА ЕКОЛОГІЧНА ЛІГА».

Положення

про символіку Всеукраїнської екологічної ліги

1. Символікою Всеукраїнської екологічної ліги (надалі-Ліга) є емблема.

Символіка «Екологічної варті»

Емблема

Коло - символ неперервності життя.

Діти - символ майбутнього.

Зелений лист калини - символ природи України.

Кольорами емблеми екологічної варті є зелений, блакитні і жовтий. У геральдиці зелений колір означає природу, життя; блакитний - духовність,

чисте небо й чисті джерела; жовтий - багатство стиглих ланів пшениці, щедрість Сонця.

Гімн спілки: «Діти сонця»

сл. Олександра Вратарьова муз. Юрія Шевченка

Спливає час, минає вік, волає дзвін, лунає крик:
Рятуйте всі, рятуйте всі краплину сонця у росі.
Шепоче вітер поміж віт: лише краса врятує світ.
Дарує небо людям шанс останній раз, останній раз.

Приспів: Ми всі - діти Сонця.

На білому світі
У кожного доля і пісня своя.
Ми всі - діти Сонця і кожна людина
- Це тільки краплина у морі життя.

Давай повернемо Землі всі веселкові кольори,
Надію, віру і любов, день щоб для радості прийшов.
Рожева чайка б'є крилом, злітає ранок за вікном,
Світ посміхається до нас дарує небо людям шанс.

Додаток Б

Цикл екологічних ігор «ГРАЄМО РАЗОМ У ПРИРОДІ»

Дерева та кущі

На початку гри діти пригадують, як за величиною можна відрізнити дерева та кущі (дерево високе, а кущ низький). Повідомляють умови гри: коли називають дерево, руки потрібно піднімати вгору, а коли кущ - опускати донизу. Учасників поділяють на дві команди. Обирають ведучого, який називає спочатку дерево (підіймає руки вгору), потім кущ (опускає руки донизу). Усі учасники повторюють ці рухи. Ведучий може назвати дерево, а руки опустити донизу, назвати кущ, а руки підняти. Діти повинні стежити, який предмет називає ведучий - високий чи низький. Учасників, які помилилися, виводять з команди. Виграє та команда, в якій залишається більше учасників.

(Гра проводиться під час осінніх екскурсій, літнього оздоровлення з підлітками в парку чи лісі. Триває 10-15 хвилин).

У кого дітки з цієї гілки

Учасники за завданням педагога збирають гілочки дерев та кущів, плоди цих рослин. Під кінець екскурсії педагог бере у дітей по одній гілочці з кожного дерева та куща. У кожного повинні бути плоди цих рослин (наприклад, сосни, ялини, дуба, клена, каштана, терну, шипшини, горобини). Потім педагог стає у центрі кола, піднімає догори гілочку сосни і питає: «У кого дітки від цієї гілки?» Діти, в яких є соснові шишки, піднімають руки з шишками. Педагог піднімає гілочку дуба і знову питає: «У кого дітки з цієї гілки?» Діти піднімають руки з жолудями тощо.

Ця гра допомагає молодшим школярам запам'ятати назву окремих дерев і кущів, розпізнати їх за листям і плодами, розвиває спостережливість.

(Гра проводиться з молодшими школярами під час осінніх екскурсій та літнього оздоровлення в парку чи лісі. Триває 10-15 хвилин).

Скажи шосте

У грі беруть участь кілька осіб. Один із гравців - ведучий. Він звертається до кого-небудь із пропозицією: «Скажи шосте». При цьому він повинен швидко назвати підряд п'ять рослин (звірів, птахів, риб, комах та ін.), а той гравець, до якого ведучий звертається, повинен встигнути, як тільки він закінчить, негайно назвати шосте. Повторювати вже назване ведучий не має права. Якщо відповідь буде вчасною, то той, хто відповів, стає ведучим, якщо ж ні, ведучим залишається той, хто був.

(Гра проводиться в приміщенні або на природі. Триває 10-15 хв).

Усі до вільхи

На осінній екскурсії дітям пропонують зібратись біля вільхи (липи, ясена, осики та ін.). Чия варта швидше за всіх відшукає потрібне дерево, та і виграє. Двом вартам біля одного дерева збиратись не дозволяється. Якщо в лісі одна варта, тоді кожен учасник іде в пошук. Хто перший знайде дерево, зупиняється, називає своє ім'я. На початку гри дітей слід попередити, щоб вони не відходили далеко від педагога.

Дидактичні ігри з екології

Вибери правильну дорогу

Дидактичне завдання. Уточнити знання дітей про взаємозв'язок людини з природою на основі конкретних правил поведінки в природному середовищі.

Ігрова дія. Дитина має визначити, якою стежкою вона пройде, і пояснити свій вибір.

Хід гри

I варіант. Пропонуються три стежки. Якщо піти першою - можна втоптати конвалії, якщо другою - наступити на мурашник, посередині третьої - горить багаття. Висновок, що мають зробити учасники гри: йти третьою стежкою, але спочатку потрібно загасити багаття.

II варіант. Слід вибрати дорогу. На першій розташовано завод - тут забруднене повітря. На другій - рухається багато транспорту. Третя дорога - алея з густо насадженими деревами.

Висновок, що мають зробити учасники гри: найкраще йти третьою дорогою, оскільки тут дихатимеш свіжим повітрям і можеш послухати спів птахів.

Треба - не можна

Дидактичне завдання. Закріпити правила поведінки в природному середовищі.

Ігрова дія. Дитина має дати правильну відповідь, як слід і як не слід поводитися в природі. І в цьому разі вона отримує фант. Виграє той, хто збере найбільше фантів.

Хід гри

Педагог пропонує дітям уявити, що вони потрапили до лісу. Потрібно пригадати, як слід поводитись і чого не можна робити. Педагог називає дію, а діти відповідають «можна» чи «не можна».

Згодом пропонується ускладнений варіант гри. На слова педагога «можна» або «не можна» діти називають відповідні вчинки.

Можна:	Не можна:
<ul style="list-style-type: none"> - саджати квіти, рослини; - охороняти рідкісні рослини; - берегти молоді рослини; - спостерігати за жабками; - милуватися красою природи. 	<ul style="list-style-type: none"> - ламати гілки дерев; - обдирати кору дерев; - рвати квіти; - збивати гриби ногами; - руйнувати павутиння; - ловити метеликів; - ловити жаб.

Відгадай правило

Дидактичне завдання. Закріпити вміння дітей співвідносити зображені на малюнках вчинки з відомими їм правилами.

Наочність. Малюнки до таких правил за темами:

1. Не зривай квіти.
2. Не лови бабок, метеликів.
3. Не ламай гілки дерев, кущів.
4. Не руйнуй мурашників.
5. Не чіпай пташиних гнізд.

Коли це буває?

Дидактичне завдання. Кожна дитина отримує чи вибирає самостійно половинку малюнка із зображенням дерева. Поділившись на групи по двоє, діти мають виконувати спільне завдання — скласти малюнок, розповісти про це дерево.

Обладнання. Картки із зображенням дерев (каштан, береза, горобина тощо), кожне у різні пори року (взимку, влітку, восени, навесні), малюнки розрізати на дві частини.

Знайди свій дім

Дидактичне завдання. Кожен із гравців отримує назву певної рослини чи тварини різних природних угруповань (лісу, поля, саду, луків, водойми тощо). Частина з тих, що стоять на відстані 10-12 м від усіх учасників і за кілька метрів одне від одного, за командою педагога показують назви цих угруповань, а учасники, що стоять в ряд, біжать туди, де їхня рослина чи тварина трапляється в природі. Виграє та команда, що першою наблизиться і візьметься за руки. Потім діти міняються назвами.

Добре чи погано

- Наші предки обожнювали природу й берегли її.
- Це добре чи погано?
- Раніше, коли гинула якась тварина, її обов'язково закопували.
- Це добре чи погано?

– Мінеральні добрива та отрутохімікати весняними та дощовими водами змиваються в річки й озера.

Це добре чи погано?

– Заводи й фабрики викидають у повітря та на ґрунт отруйні відходи виробництва.

Це добре чи погано?

– Неподалік від нашого будинку є парк, і ми граємося в ньому.

Це добре чи погано?

– Ми граємось у дворі. Тут чисто і затишно, бо ми дбаємо про чистоту.

Це добре чи погано?

– У нашій воді дуже багато хлорки. Наша сім'я вживає тільки відстояну воду.

Це добре чи погано?

– Багато людей рупп на берегах великих річок, а у нас протікає маленька річка. Вода в ній чиста і прозора. У ній ми купаємось.

Це добре чи погано?

Звуки лісу

Змагання. Кожна дитина протягом заздалегідь обумовленого часу намагається почути й розпізнати якнайбільше звуків лісу. За кожен звук (їх записують у блокнот) учасник дістає бал.

Наприклад: вітер, голоси птахів, голоси звірів, вода, дзижчання комах, звуки, що їх створює діяльність людини (пилка, транспорт, людський голос тощо).

Сприймаємо звуки. Невелика руппа дітей робить якнайточніший опис почутих звуків.

Відтворюємо звуки. Невелика руппа дітей пробує відтворити окремі звуки, а також створити нові (дозволено стрибати, повзти, терти шматочком кори по стовбуру дерева, ламати сухі гілки, шарудіти опалим листям тощо).

Складаємо реєстр звуків.

У парку або в лісі (під час екскурсії) у зошиті записуємо почуті звуки:

Птахи...

Комахи...

Рослини...

Люди...

Техніка...

Хто, що, коли і які звуки створює? Які звуки переважають? Які звуки гучні, які тихі, які звуки сприймаємо, як «рушійні»? Яких звірів ми не почули і чому?

Додаток В

Тренінг «Розроблення екологічних проектів»

Мета: узагальнити знання про екологічні проблеми людства, сприяти становленню екологічного мислення; допомогти учасникам проаналізувати ситуацію щодо екологічної кризи та розробити шляхи запровадження просвітницької роботи щодо поліпшення екологічної ситуації в світі, Україні, області, місті; формувати критичне мислення, уміння відстоювати свою точку зору.

Тривалість: 1 год. 20 хв.

Структура тренінгу:

1. Вступне слово координатора (5 хв.).
2. Вправа «Чисте подвір'я» (10 хв.).
3. Вправа «Екопроект» (30 хв.).
4. Вправа «Кроки у напрямі поліпшення стану довкілля» (25 хв.).
5. Підсумкова рефлексія (5 хв.).
6. Підсумки заняття (5 хв.).

Обладнання: «сміття», кольоровий папір, маркери, ручки, аркуші паперу, скотч, дошка.

Вік учасників: 10-15 років.

Вступне слово координатора

Усі ми жителі однієї планети, пасажери одного корабля на ім'я Земля, але у нашого корабля немає запасного, аварійного виходу, і ми повинні про це пам'ятати. Екологічні проблеми є глобальними і потребують негайного розв'язання. Нашу зустріч я хочу розпочати розповіддю про морську зірку.

Розповідь про морську зірку

Якось один чоловік ішов уздовж берега моря. Він помітив, що за ніч на берег було викинуто безліч морських равликів і зірок. З радістю насолоджуючись вранішнім сонцем, чоловік долав милью за милью по піску. Удалині він побачив, як хтось танцює на пляжі. Здивований тим, що хтось радіє життю в такий спосіб, підійшов ближче. Коли він наблизився, стало очевидно, що фігурка не танцює, а старанно повторює якусь дію. Підійшовши ще ближче до маленької фігурки, чоловік побачив, що то була дитина. Маленька дівчинка старанно збирала на березі морські зірки і викидала їх у море. Від здивування чоловік зупинився на мить, а потім запитав: «Навіщо ти викидаєш в море морські зірки?» «Якщо я залишу їх на березі, — відповіла дівчинка, — сонце висушить їх і вони помруть. Я викидаю їх в море, бо хочу, щоб вони жили». Чоловік помовчав мить, вражений словами дівчинки, але потім, згадавши, скільки миль морського узбережжя він пройшов, сказав: «Але ж їх, цих зірок, тут на березі мільярди!

Що ти можеш змінити?» Дівчинка на хвильку замислилася над його словами, а потім повільно нахилилась і підняла ще одну морську зірку, кинула її в бурхливе море. Вона повернулася до чоловіка, усміхнулася: «Можливо, ви й маєте рацію, — сказала вона, — але для цієї зірочки я змінила життя».

Що ви думаєте про цю історію? (відповіді учасників). Ця історія показує нам, чому навіть зовсім маленькі зміни є такими важливими. Коли всі беруть на себе ініціативу і роблять зовсім маленькі зміни, тоді відбуваються великі зміни. А уявімо собі, якби вся наша група була б на пляжі, скільки морських зірок ми врятували б. Ми завжди повинні пам'ятати слова, які мають стати метою вашого життя: Багато маленьких справ, Зроблених багатьма маленькими людьми, В багатьох маленьких країнах світу Зможуть змінити обличчя всесвіту.

Вправа «Чисте подвір'я»

Мета: формувати в учасників тренінгу почуття відповідальності за екологічний стан довкілля та визначити роль людини у забрудненні навколишнього середовища.

Хід вправи: Учасники сідають в одній частині приміщення, де відбувається захід, зі «сміттям» у руках. Після команди педагога вони кидають сміття на підлогу, і їм пропонується перейти в іншу частину приміщення.

Педагог: Ми дуже часто говоримо про екологічні проблеми. Щойно ми зімітували ситуацію, яку ми з вами бачимо щодня. А тепер підрахуймо, скільки сміття можуть викидати учні нашої школи, гімназії, мешканці міста, мешканці усіх міст та сіл України. Чи це не екологічна катастрофа людства?

Далі учасники збирають «сміття» і викидають його в кошик для сміття.

Запитання для обговорення:

1. Як ви почували себе під час цієї вправи?
2. Що треба зробити людині, щоб поліпшити екологічний стан свого міста?
3. З якою метою проводилася ця вправа?

Вправа «Екопроект»

Мета: проаналізувати екологічні проблеми міста, селища. Показати роль кожного учасника в поліпшенні екологічної ситуації на місцях.

1. Ведучий тренінгу запитує в учасників: «Що таке проблема?» Учасники відповідають. Ведучий дає означення слова «проблема» за словником: «Проблема — складне теоретичне або практичне питання, яке потребує розв'язання, визначення, дослідження».

2. Поділ учасників на малі групи (за методикою розрізаних фігур). Кожна група визначає екологічні проблеми міста, району, області (5 хв). Ведучий записує їх на фліп-чарті чи дошці.

3. Учасники аналізують ситуацію з визначеної проблеми. Вони відповідають на запитання: Яким є екологічний стан досліджуваної території? Яким може бути ідеальний стан? Які причини виникнення екологічних проблем? Які шляхи розв'язання екологічних проблем? Які ресурси ми маємо для реалізації цих пропозицій? Кожну відповідь учасники записують на окремому аркуші певного кольору і наклеюють їх у відповідному секторі «Екопроекту».

Екопроект

Проблема

1. Яким є екологічний стан досліджуваної території? 3. Які причини виникнення екологічних проблем?
2. Яким може бути ідеальний стан довкілля? 4. Які шляхи розв'язання екологічних проблем?
5. Які власні ресурси ми маємо для реалізації цих пропозицій?

Вправа «Кроки у напрямі поліпшення стану довкілля»

Мета: виробити у кожного учасника чіткі плани щодо поліпшення стану довкілля у місті, області.

Хід вправи: Учасники індивідуально визначають першочергові завдання для розв'язання проблеми поліпшення стану довкілля. Кожен учасник самостійно заповнює таблицю. Через 10 хвилин на дошці вивішують «килим планів».

Мої дії	Що я роблю?	Які це дасть результати?	Які ресурси я використовую?	Що зроблять інші?	Які це дасть результати?
Крок 1					
Крок 2					
Крок 3					

Яку нову інформацію ви одержали під час тренінгу?

Якими будуть ваші кроки для поліпшення екологічної ситуації?

Вправа «Підсумкова рефлексія»

Зустріч закінчується. Отже, я прошу вас висловитися за такою схемою:

Наше заняття закінчилось, але я...

Головне, що я хочу сказати...

Нове у нашому занятті...

Я вперше замислився...

Для мене цей час...

Підсумки ведучого.

Матеріали до тематичних лекцій
Причини розвитку екологічної кризи

1. Екстенсивне використання всіх видів природних ресурсів, що тривало десятиліттями, без врахування можливостей природних систем до самовідтворення та самоочищення.
2. Тривале адміністративно-командне концентрування на невеликих площах великої кількості надпотужних хімічних, металургійних, нафтопереробних і військових промислових комплексів.
3. Повне нехтування традиціями господарювання, можливостями природи регіонів та інтересами корінного населення.
4. Перехімізація сільського господарства й хибні засади його організації (величезних колгоспних господарств).
5. Розгортання меліоративних робіт та їх проведення у величезних обсягах без належних наукових обґрунтувань й ефективних технологій.
6. Повна відсутність об'єктивних довгострокових екологічних експертиз усіх планів і проектів розвитку промислового господарства, енергетики, транспорту протягом повоєнного періоду.
7. Використання на переважній більшості виробництв старих і дуже старих технологій і обладнання, які вже давно потребують заміни.
8. Відсутність ефективно діючих законів щодо охорони природного середовища й підзаконних актів для їх ефективної реалізації.
9. Відсутність постійного об'єктивного інформування широких мас населення про екологічний стан довкілля, причини його порушення, винуватців забруднень і заходи для поліпшення ситуації.
10. Надзвичайно низький рівень екологічної освіти населення, керівників підприємств, урядових організацій.
11. Відсутність дієвого державного контролю за виконанням законів про охорону природи й системи ефективного покарання за заподіяння шкоди довкіллю.
12. Відсутність дієвих економічних стимулів ресурсо- й енергозбереження.

Основні джерела антропогенного забруднення довкілля

Основними джерелами антропогенного забруднення довкілля є виробники енергії (ТЕС, АЕС, сотні тисяч котелень), усі промислові об'єкти (насамперед металургійні, хімічні, нафтопереробні, цементні та ін.), екстенсивне, перехімізоване сільськогосподарське виробництво, військова промисловість і військові об'єкти, автотранспорт та інші види транспорту, гірниче виробництво. Вони забруднюють довкілля сотнями видів токсичних

речовин, шкідливими фізичними полями, шумами, вібраціями, теплом.

Майже 13 століть людина не завдавала природі надто великої шкоди. Але з розвитком хімії, металургії, енергетики й машинобудування, з появою сотень нових синтетичних та мінеральних речовин і величезним їх накопиченням, стан справ докорінно змінився. Наприклад, відходи від синтетичних пральних порошоків, нафтопродуктів, важкі метали, радіонукліди, пестициди та інші шкідливі речовини не засвоюються мікроорганізмами, не розкладаються, а накопичуються тисячами тонн у ґрунтах, водоймах і підземних водах.

Щороку світова промисловість скидає в річки понад 160 км³ шкідливих стоків, щороку в ґрунти людство вносить 500 млн. т мінеральних добрив і близько 4 млн. т пестицидів, більша частина яких осідає в ґрунтах та виноситься поверхневими водами в річки, озера, моря та океани, у дуже значних кількостях накопичується в штучних сховищах, які живлять водою промислові центри. За останні 45 років використання мінеральних добрив зросло у 43 рази, а отрутохімікатів - у 10 разів, багаторазово зросло забруднення ґрунтів, ґрунтових вод і вирощуваних продуктів.

Проектна діяльність «На захисті довкілля»

Участь кожного громадянина в суспільному житті, рівень його демократичної культури є невід'ємною умовою демократичного способу життя. Створення громадянського суспільства покликане стати гарантом демократії та прогресу в нашій державі.

Розроблення та впровадження екологічних проектів - безпосередні практичні кроки, щоб змінити наше життя на краще. У нашому довкіллі є чимало проблем, які тривалий час чекають розв'язання. Невпорядковані вулиці, брудні під'їзди будинків, відсутність умов для організації дозвілля молоді, місця екологічної небезпеки — ці та інші проблеми не можуть вирішити лише владні структури. Потрібна ініціатива та наполегливість громадян.

Громадська активність та громадянська культура стануть запорукою демократичного розвитку нашої держави. Вирішувати будь-яку проблему одному важко, а то й не під силу. Якщо вашими однодумцями стане група друзів чи весь учнівський та педагогічний колектив школи, інші дитячі об'єднання, виконати завдання буде набагато легше.

Основні етапи створення та реалізації природоохоронного проекту

Підготовчий етап. Цей початковий етап роботи має на меті набуття певних знань та вмінь, котрі необхідні для компетентної суспільно активної роботи.

I етап. Визначення актуальних проблем місцевої громади. Подумайте та постарайтесь з'ясувати, які проблеми у вашій школі, біля вашого будинку, на вулицях рідного населеного пункту турбують вас особливо, є найважливішими й потребують дослідження та розв'язання. Спробуйте також встановити, які владні структури безпосередньо відповідають за їх вирішення.

II етап. З'ясування й обґрунтування проблеми дослідження. Попросіть лідерів учнівського самоврядування, учителів школи організувати обговорення цієї проблеми. Якщо будуть інші цікаві альтернативи, спробуйте вибрати таку тему дослідження, яка була б найактуальнішою та корисною для місцевої громади і водночас цікавою для вас.

III етап. Дослідження проблеми. Збір та аналіз інформації. Для того щоб повно й об'єктивно проаналізувати вибрану ситуацію, необхідно зібрати всю інформацію, яка стосується цієї проблеми.

IV етап. Вироблення власного шляху розв'язання проблеми. Вам необхідно оцінити всі можливі шляхи розв'язання проблеми та зупинитися на власному, найоптимальнішому.

V етап. Практичне розв'язання проблеми. Зробіть спробу повного чи часткового практичного втілення вашого плану розв'язання проблеми.

VI етап. Підготовка до презентації проекту.

VII етап. Презентація проекту.

VIII етап. Підведення підсумків.

Портфель дослідника.

У ході дослідження група збирає необхідний матеріал, який ви вкладаєте в окрему папку документів. Представлення матеріалів супроводжується усною презентацією, коли учасники демонструють знання змісту вибраної проблеми, аргументовано та переконливо відстоюють власний варіант її розв'язання, компетентно відповідають на запитання журі. Для цього члени робочих груп заздалегідь готують спеціальний презентаційний стенд, на якому наочно відображається хід основних етапів реалізації проекту.

Досліджуючи й розв'язуючи проблеми довкілля, ви отримаєте не тільки додаткові знання та вміння, а й набудете важливого досвіду громадянської участі. Поділившись своїми здобутками з ровесниками, актуалізувавши вибрану проблему серед місцевої громади, ви заслужите пошану та визнання.

Додаток Д

**Інформація про діяльність шкільних осередків
Чернівецької обласної організації ВДС «Екологічна варта»**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Н А К А З

м. Чернівці

15.01.2020 № 21

Про підсумки обласного конкурсу «Про що розповів осінній листок»

Комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» спільно з Чернівецькою обласною організацією Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» та Чернівецьким обласним екологічним товариством «Паросток» у листопаді – грудні 2019 року провели обласний конкурс «Про що розповів осінній листок».

Роботи конкурсантів оцінювались за номінаціями: «Наша допомога довкіллю»; «Розповідь осіннього листка»; «Краса осінньої природи».

У фінальному етапі конкурсу взяли участь понад 230 школярів, учнівських колективів, вчителів, вихованців і педагогів закладів позашкільної освіти міста Чернівці, Заставнівського, Кельменецького, Новоселицького, Путильського і Сторожинецького районів, Великокучурівської, Вікнянської, Заставнівської, Кострижівської, Новоселицької, Сторожинецької та Юрковецької об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

За результатами проведення конкурсу «Про що розповів осінній листок», на підставі рішення журі

НАКАЗУЮ:

1. Визначити переможцями та нагородити дипломами I ступеня комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» учасників обласного конкурсу «Про що розповів осінній листок»:

1.2. В номінації «Розповідь осіннього листка»:

- **Бойчук Марію, ученицю 2-В класу Заставнівської гімназії (Керівник – Буганик Ю.М.);**

2. Визначити дипломантами та нагородити дипломами II ступеня комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» учасників обласного конкурсу «Про що розповів осінній листок»:

В номінації «Розповідь осіннього листка»:

- Калинюка Антона, учня 2-В класу Заставнівської гімназії (Керівник – Буганик Ю.М.);

Підномінація «Тематичні поробки з природного матеріалу» (старша вікова група):

- Бодянчука Владлена, вихованця гуртка «Палітра» Кельменецького РДЮЦ, учня 6-А класу Кельменецького ліцею – опорного закладу (керівник – Бодянчук Т.Ю.)

Підномінація «Тематичний колаж/аплікація» (старша вікова група): - Шологон Настю, ученицю 5 класу Заставнівської гімназії, вихованку гуртка «Акторська майстерність» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.)

Підномінація «Тематичні картини» (молодша вікова група):

Визначити дипломантами та нагородити дипломами III ступеню комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» учасників обласного конкурсу «Про що розповів осінній листок»:

3.2. В номінації «Розповідь осіннього листка»:

- Гольцова Святослава, учня 2-В класу Заставнівської гімназії (Керівник – Буганик Ю.М.);

- Барабашук Александрю, ученицю 2-В класу Заставнівської гімназії (Керівник – Буганик Ю.М.);

- Русаль Дарину, ученицю 2-В класу Заставнівської гімназії (Керівник – Буганик Ю.М.);

- Левентир Аделіну, ученицю 5 класу Заставнівської гімназії, вихованку гуртка «Акторська майстерність» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.);

- Пилип`як Яну, ученицю 5 класу Заставнівської гімназії, вихованку гуртка «Акторська майстерність» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.);

3.2.4. Підномінація «Тематичний колаж/аплікація» (старша вікова група):

- Клиновську Ангеліну, Клиновського Ореста – учнів 4 Б класу Заставнівського ЗЗСО I-III ступенів, вихованців гуртка «Природа, фантазія,

творчість» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Пазюк М.Г.);

3.2.5. Підномінація «Тематичні картини/фото» (старша вікова група):

- Бутняк Ольгу, ученицю 5 класу Заставнівської гімназії, вихованку гуртка «Акторська майстерність» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.);

4. Нагородити грамотами комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» за творчий підхід до виконання робіт та активну участь в обласному конкурсі «Про що розповів осінній листок»:

4.1. В номінації «Розповідь осіннього листка»:

- Атаманюк Поліну, ученицю 4-А класу Заставнівської гімназії, (Керівник – Маркевич Н.І.);

- Тодорюк Дарину, ученицю 4-А класу Заставнівської гімназії, (Керівник – Маркевич Н.І.);

4.2. В номінації «Краса осінньої природи»:

- Михайлюка Дениса, учня 2 класу Заставнівської гімназії, вихованця гуртка «Світ природи з елементами англійської мови» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.);

- Левентир Аделіну, ученицю 5 класу Заставнівської гімназії, вихованку гуртка «Акторська майстерність» КПНЗ «Міський центр еколого-естетичної творчості дітей та юнацтва» (Керівник – Левентир М.С.);

5. Надати подяку комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» за організацію та проведення шкільних етапів конкурсу «Про що розповів осінній листок»:

6. Наказ розмістити на інформаційному сайті комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді».

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника з виховної роботи Чебан Т.Н.

**Директор КЗ ЧОЦЕНТУМ,
координатор Чернівецької
обласної організації
ВДС «Екологічна варта» Людмила ГОЛОВЧЕНКО**

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЕКОЛОГО-
НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

вул. О. Кошового, 57, м. Чернівці, 58029, т. (0372) 52-18-01 E-mail:
kzchocentum@ukr.net ЄДРПОУ 21431968 Вих. від 26.02.2021 № 47

Вих. від 26.02.2021 № 47

**Керівникам місцевих органів
управління освітою райдержадміністрацій,
міських рад, об'єднаних територіальних громад
Директорам закладів позашкільної освіти
Координаторам шкільних осередків**

Чернівецької обласної організації ВДС «Екологічна варта»

Про проведення Всеукраїнської акції «Годівничка»,

Всеукраїнської акції «День зустрічі птахів»,

обласного конкурсу «Пташиний друг»

З метою виховання ціннісного ставлення до біорізноманіття, актуалізації уваги учнівської молоді до сучасних проблем приваблювання та охорони, поширення і збільшення чисельності птахів, проведення широкої просвітницької роботи і практичних дій з охорони та збереження орнітофауни, Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, починаючи з 2009 року, проводить обласний етап щорічної Всеукраїнської акції «Годівничка», а з 2013 року – обласний етап щорічної Всеукраїнської акції «День зустрічі птахів» (далі – акції).

Умови акцій можна переглянути на сайті НЕНЦ (<https://nenc.gov.ua>). Окрім цього, Чернівецька обласна організація Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» спільно з КЗ «Чернівецький обласний центр екологонатуралістичної творчості учнівської молоді та Чернівецьким обласним екологічним товариством «Паросток» проводить обласний конкурс «Пташиний друг» в рамках акції Всеукраїнської екологічної ліги «Наша допомога птахам» (Положення додається). Акції та конкурс проводяться в заочному форматі. До участі в акції «Годівничка» запрошуються учні закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Участь в акції може бути індивідуальною чи у складі команди.

Акція проходить у три етапи:

I етап – вивчення орнітофауни своєї місцевості, складання каталогів птахів, визначення місць, де птахи зустрічаються найчастіше, виготовлення годівниці та заготівля корму.

II етап – розвішування годівничок та здійснення підгодовівлі птахів.

III етап – проведення заходу «Зустріч птахів», на якому підбиваються підсумки акції.

До участі в акції «День зустрічі птахів» запрошуються педагогічні працівники та учні 1-11 класів закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Роботи та матеріали учасників акцій та конкурсу, виконані відповідно до Умов проведення (з помітками «Годівничка», «День зустрічі птахів» чи «Пташиний друг»), надсилаються до 31 березня 2021 року на адресу комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»: м. Чернівці, вул. О. Кошового, 57; тел. 52-18-01, електронна адреса: kzchocentum@ukr.net. Контактна особа – Хлус Лариса Миколаївна (тел. 050-88-77-055). Конкурсні роботи не рецензуються і не повертаються. Роботи, які виконані з недотриманням вимог, не розглядатимуться!

Інформація про підсумки конкурсу та обласних етапів акцій буде розміщена на сайті КЗ ЧОЦЕНТУМ (www.chocentum.com.ua). Підсумки республіканського етапу акції будуть опубліковані на сайті НЕНЦ (www.nenc.gov.ua). Найбільш активні учасники обласного етапу будуть запрошені на урочистості з нагоди Всесвітнього дня зустрічі птахів (формат зустрічі – у відповідності до карантинних обмежень).

Просимо інформацію про проведення Всеукраїнських акцій «Годівничка», «День зустрічі птахів» та конкурсу «Пташиний друг» довести до відома педагогічних працівників і учнів закладів загальної середньої та позашкільної освіти. В.о. директора КЗ ЧОЦЕНТУМ Людмила ГОЛОВЧЕНКО